

Міністерство освіти і науки України  
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

## **РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

Навчально-методичний посібник  
для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти  
другого (магістерського) рівня спеціальності 072  
«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

*Електронний ресурс*

**Рецензенти:**

**Н. П. Погореленко** – професор, доктор економічних наук, професор кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій Навчально-наукового інституту «Каразінський банківський інститут» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

**О. П. Близнюк** – доцент, кандидат економічних наук, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Державного біотехнологічного університету.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради  
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна  
(протокол № 13 від 21 листопада 2024 року)*

**Ринок** фінансових послуг : навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» [Електронний ресурс] / укладач М. В. Іващенко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – (PDF 88 с.)

Навчально-методичний посібник «Ринок фінансових послуг» призначений для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування» і охоплює основні аспекти функціонування ринку фінансових послуг, включаючи банківську справу, страхування, інвестиційні фонди, лізинг та інші фінансові інструменти.

Посібник містить теоретичні матеріали, практичні завдання, ситуаційні вправи та рекомендації для подальшого вивчення, що дозволяють здобувачам освіти самостійно поглиблювати свої знання та застосовувати їх на практиці. Призначено для студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

**УДК 33.06:336.717.76(072)**

© Харківський національний університет  
імені В. Н. Каразіна, 2024

© Іващенко М. В., уклад., 2024

## ЗМІСТ

|                                                                                                            |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ВСТУП                                                                                                      | 4  |
| Розділ 1. Основи функціонування ринків фінансових послуг                                                   | 7  |
| Тема 1 Сутність та умови формування ринку фінансових послуг                                                | 7  |
| Тема 2 Регулювання діяльності на ринку фінансових послуг                                                   | 13 |
| Тема 3. Лізингові послуги                                                                                  | 19 |
| Тема 4. Факторингові послуги                                                                               | 24 |
| Тема 5. Фінансові послуги кредитних спілок                                                                 | 28 |
| Тема 6. Ломбардні послуги                                                                                  | 35 |
| Розділ 2. Інститути фінансового посередництва та їх діяльність на окремих секторах ринку фінансових послуг | 39 |
| Тема 7. Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла                           | 39 |
| Тема 8. Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення                                           | 46 |
| Тема 9. Фінансові послуги з довірчого управління                                                           | 53 |
| Тема 10. Лотерейні послуги                                                                                 | 59 |
| Тема 11. Електронні фінансові послуги                                                                      | 64 |
| Тема 12. Захист прав споживачів небанківських фінансових послуг                                            | 71 |
| Питання до екзамену                                                                                        | 77 |
| Критерії оцінювання результатів вивчення дисципліни                                                        | 80 |
| Рекомендована література                                                                                   | 82 |
| Глосарій                                                                                                   | 85 |

## ВСТУП

В сучасному світі важко переоцінити важливість ринку фінансових послуг. В національній економіці ринок фінансових послуг сприяє економічному зростанню через ефективний розподіл ресурсів. Фінансові інститути, такі як банки, інвестиційні фонди та страхові компанії, забезпечують підприємствам і домогосподарствам доступ до фінансування, що стимулює виробництво та споживання. Розвинений ринок фінансових послуг приваблює як внутрішні, так і зовнішні інвестиції. Це важливо для фінансування великих інфраструктурних проектів та розвитку нових технологій, які можуть збільшити продуктивність і конкурентоспроможність економіки. Страхові послуги та інші фінансові інструменти допомагають підприємствам і домогосподарствам управляти ризиками, пов'язаними з їхньою діяльністю. Ринок фінансових послуг, за умови ефективного регулювання, забезпечує стабільність фінансової системи країни, що знижує ризики фінансових криз і сприяє довгостроковій стабільності економіки. Розвиток фінансових ринків дозволяє фінансувати інноваційні проекти і нові технології, які можуть змінювати глобальні виробничі процеси та підвищувати ефективність економік.

Ринок фінансових послуг є критично важливим як для національної, так і для світової економіки. Фінансові ринки сприяють глобалізації, дозволяючи капіталу переміщатися між країнами. Це забезпечує більш ефективне використання ресурсів на глобальному рівні і сприяє економічному зростанню в різних частинах світу. Фінансові послуги, такі як кредитування, страхування і валютний обмін, є необхідними для підтримки міжнародної торгівлі. Вони знижують ризики, пов'язані з торговими операціями, і сприяють більшій інтеграції світових ринків. Глобальні фінансові ринки забезпечують ліквідність і мобільність капіталу, що дозволяє підприємствам і урядам швидко залучати необхідні ресурси для реалізації проектів і покриття дефіцитів. Через диверсифікацію інвестицій і фінансових активів на міжнародному рівні фінансові ринки допомагають знижувати глобальні економічні ризики. Це робить світову економіку більш стійкою до регіональних криз.

Дисципліна «Ринок фінансових послуг» охоплює вивчення різноманітних фінансових інструментів та послуг, що надаються банками, страховими компаніями, пенсійними фондами та іншими фінансовими установами. Вона аналізує функціонування ринків фінансових послуг, включаючи організацію та регулювання цих ринків, ролі учасників ринку, а також фінансові продукти та послуги, що вони пропонують.

**Метою вивчення дисципліни** є формування у студентів системи глибоких теоретичних знань із питань функціонування фінансового ринку, його ролі в процесах накопичення капіталу, використання та оцінки його фінансових інструментів; комплексного розуміння системи взаємозв'язків на фінансовому ринку та ролі на ньому держави; вироблення практичних навичок використання здобутих знань у практичній діяльності; розвиток сучасного наукового мислення, формування інтересу до самостійної творчої роботи.

**Предмет вивчення** - дисципліна зосереджується на системі грошових та економічних відносин, які виникають під час перерозподілу фінансових

ресурсів на фінансовому ринку. Вона розглядає фінансовий ринок як економічний простір, де формується система взаємозв'язків між його учасниками. Ці взаємозв'язки виникають у процесі руху фінансових ресурсів між державою, юридичними та фізичними особами за допомогою спеціалізованих інститутів.

***Основні завдання вивчення дисципліни:***

- охарактеризувати ринок як систему, розкрити його структуру та взаємозв'язок різних підсистем і елементів, а також специфіку їх функціонування;

- забезпечити розуміння взаємозв'язків між суб'єктами ринку фінансових послуг та системою спеціалізованих фінансових інститутів;

- навчити визначати потреби споживачів фінансових послуг у конкретних ситуаціях та можливості задоволення цих потреб різними видами фінансових послуг;

- забезпечити знання щодо позиціонування фінансових послуг різних фінансових інститутів як на фінансовому ринку загалом, так і на окремих його сегментах;

- вивчити основи побудови фінансового ринку як цілісного механізму перерозподілу ресурсів між державою, юридичними та фізичними особами;

- розвинути вміння проводити порівняльний аналіз у галузі фінансових послуг та визначати конкурентні переваги і недоліки різних видів послуг;

- навчити економічно обґрунтовано порівнювати фінансові послуги та відбирати ті, які найбільше відповідають потребам споживачів у конкретних господарських ситуаціях.

- показати роль держави на ринку фінансових послуг.

- висвітлити основні напрями державної політики у галузі регулювання фінансових відносин, що виникають на ринку фінансових послуг.

Ця дисципліна допомагає студентам сформуванню глибокого розуміння функціонування фінансових ринків, надає їм необхідні знання та навички для аналізу та обґрунтування рішень у сфері фінансових послуг.

***Запланованими результатами навчання згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:***

***Інтегральна компетентність:*** - здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в ході професійної діяльності у галузі фінансів, банківської справи та страхування або у процесі навчання, що передбачає застосування окремих методів і положень фінансової науки та характеризується невизначеністю умов і необхідністю врахування комплексу вимог здійснення професійної та навчальної діяльності.

***Загальні компетентності:***

ЗК03. Здатність планувати та управляти часом.

ЗК05. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій.

ЗК08. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК10. Здатність працювати у команді.

ЗК12 Здатність працювати автономно.

ЗК14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

*Спеціальні фахові компетентності:*

СК01. Здатність досліджувати тенденції розвитку економіки за допомогою інструментарію макро- та мікроекономічного аналізу, оцінювати сучасні економічні явища.

СК02. Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури.

СК03. Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

СК06. Здатність застосовувати сучасне інформаційне та програмне забезпечення для отримання та обробки даних у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК07. Здатність складати та аналізувати фінансову звітність.

СК09. Здатність здійснювати ефективні комунікації.

Для успішного оволодіння дисципліною, студенту слід почати з ознайомлення з методичними рекомендаціями до вивчення кожної теми, щоб зрозуміти зміст, мету і значення теми, також звертаючи увагу на ключові поняття та їх визначення. Доцільно виконати практичні завдання, користуючись рекомендаціями та прикладами. Перевірити свої знання можна, відповівши на питання для самоперевірки. Звернення до рекомендованої літератури дозволить поглибити свої знання з теми. Методичні вказівки допоможуть студенту систематизувати знання, ефективно організувати самостійну роботу та підготуватися до контролю знань.

## **РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

### **Тема 1 Сутність та умови формування ринку фінансових послуг**

- 1.1. Історія формування та розвитку фінансових послуг
- 1.2. Фінансові послуги: сутність, ознаки, класифікація.
- 1.3. Ринок фінансових послуг: поняття, функції та принципи функціонування.
- 1.4. Учасники ринку фінансових послуг.

Історія формування та розвитку фінансових послуг. Етапи формування ринку фінансових послуг. Теорії фінансового посередництва (theory of financial intermediation): трансформації активів (asset transformation), трансакційного підходу, інформаційний підхід, "фінансового посередництва як делегованого моніторингу", традиційна теорія фінансового посередництва, троїстої трансформації, симбіотичних відносин (symbiotic relationship), фінансової інноваційної спіралі (financial innovation spiral)

Фінансові послуги: сутність, ознаки, класифікація: головні ознаки будь-якої фінансової послуги, фінансова операція, фінансові активи, портфель фінансових послуг, фінансовий продукт, продуктовий ряд, прийнятність фінансової послуги.

Ринок фінансових послуг: поняття, функції та принципи функціонування: сегментація ринку фінансових послуг за видами діяльності фінансових посередників, сегментація ринку фінансових послуг відповідно до стандартів Системи національних рахунків, сегментація ринку фінансових послуг за видами фінансових активів. Фінансова інклюзивність (financial inclusion).

Учасники ринку фінансових послуг: фінансова установа, кредитна установа, банк. Запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

### **Методичні вказівки до вивчення теми**

Ринок фінансових послуг є системою економічних відносин, що виникають у процесі перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання. Це важлива складова фінансової системи країни, яка забезпечує ефективний рух капіталу, сприяє стабільному економічному розвитку та фінансовій стабільності.

Основні учасники ринку фінансових послуг включають державу, фінансові установи (банки, страхові компанії, інвестиційні фонди), підприємства та фізичні особи. Функціонування ринку фінансових послуг базується на взаємодії попиту та пропозиції на різні види фінансових інструментів і послуг.

Умовами формування ринку фінансових послуг є:

1. Економічна стабільність - стабільність макроекономічного середовища, зокрема контрольована інфляція, стабільний курс національної валюти, невисокий рівень державного боргу, створює сприятливі умови для розвитку ринку фінансових послуг.

2. Регуляторне середовище - відповідна законодавча та регуляторна база є критично важливою для функціонування ринку фінансових послуг. Це включає правове забезпечення діяльності фінансових установ, захист прав споживачів фінансових послуг, стандарти звітності та прозорості.

3. Фінансова інфраструктура - наявність розвиненої фінансової інфраструктури, яка включає платіжні системи, кредитні рейтингові агентства, фондові біржі та інші фінансові інституції, забезпечує ефективний рух фінансових ресурсів.

4. Технологічний розвиток - інноваційні фінансові технології (фінтех), цифрові платформи та електронні платіжні системи суттєво покращують доступність та ефективність фінансових послуг.

5. Попит на фінансові послуги - ринок фінансових послуг розвивається у відповідь на попит з боку підприємств і населення. Зростання доходів, підвищення фінансової грамотності, потреба в інвестиціях та страхуванні стимулюють розвиток цього ринку.

6. Конкуренція - конкурентне середовище між фінансовими установами сприяє інноваціям, поліпшенню якості послуг та зниженню їх вартості, що, у свою чергу, приваблює більше споживачів.

Ринок фінансових послуг є невід'ємною частиною економічної системи будь-якої країни. Розуміння сутності та умов формування цього ринку дозволяє краще прогнозувати його розвиток та створювати ефективні стратегії для фінансових інститутів.

## **Навчальний тренінг**

### **Ситуаційні вправи**

#### ***Ситуаційна вправа 1***

Розвиток транснаціональних корпорацій значно вплинув на глобальний фінансовий ринок. ТНК суттєво сприяли розширенню міжнародного кредитного ринку, активно залучаючи фінансування для своїх глобальних операцій, що стимулює розвиток кредитних і фінансових послуг. Розширення діяльності ТНК спричинило розвиток комплексу супутніх кредитно-фінансових послуг. Це включає консалтинг, страхування, валютні операції та управління ризиками, що дозволяє більш ефективно керувати фінансами в умовах глобальної конкуренції. ТНК використовують міжнародний приватний кредит для фінансування дефіцитів поточних платіжних балансів, як прямим, так і опосередкованим шляхом. Це сприяє стабільності економік, забезпечуючи необхідні ресурси для фінансової рівноваги.

Розвиток ТНК вплинув на регуляторні зміни у фінансовій сфері. Наприклад, лібералізація банківської сфери у 1980-х роках дозволила банкам розширювати свою діяльність, відкривати нові види рахунків та збільшувати кількість відділень, що було необхідно для підтримки глобальної діяльності ТНК. ТНК сприяли впровадженню нових фінансових технологій та інструментів, таких як деривативи. Це забезпечує більшу гнучкість у фінансових операціях і дозволяє краще управляти ризиками, що виникають у глобальній економіці.

Діяльність ТНК сприяє концентрації фінансово-промислового капіталу та глобалізації фінансових потоків. Це призводить до збільшення обсягів фінансових ринків та їх інтернаціоналізації, формування нових сегментів світових фінансових ринків, що робить їх більш взаємозалежними. Зростання ролі ТНК сприяло збільшенню значущості інституційних інвесторів, таких як пенсійні фонди та страхові компанії. Вони активно вкладають кошти у фінансові ін-

струменти, що сприяє розвитку ринків капіталу та забезпечує додаткове фінансування для економічного зростання.

Які послуги на фінансовому ринку найбільше цікавлять ТНК?

### ***Ситуаційна вправа 2***

Єдиний європейський платіжний простір (SEPA) є масштабною ініціативою, запровадженою Європейським Союзом для спрощення та уніфікації електронних платежів у межах єврозони. Основною метою SEPA є створення єдиного цифрового ринку для фінансових транзакцій, що дозволяє споживачам, бізнесу та державним установам здійснювати та отримувати платежі в євро на тих самих умовах, незалежно від їхнього місця розташування в межах єврозони.

Основні характеристики та переваги SEPA:

Стандартизація - SEPA надає стандартизовані процедури та інструменти для платежів, включаючи кредитові перекази, прямі дебетові платежі та карткові платежі.

Ефективність - гармонізація форматів і процесів платежів підвищує ефективність фінансових транзакцій, що призводить до швидшого оброблення платежів та покращення управління грошовими потоками для бізнесу та фізичних осіб.

Зниження витрат - SEPA знижує вартість транскордонних транзакцій, усуваючи потребу в багатьох банківських відносинах і сприяючи конкуренції серед постачальників платіжних послуг.

Прозорість - SEPA підвищує прозорість на фінансовому ринку, забезпечуючи чітку та узгоджену інформацію про платежі.

Захист споживачів - SEPA включає в себе надійні заходи захисту споживачів, забезпечуючи безпеку платежів та надаючи користувачам можливість звернення у випадку несанкціонованих транзакцій або помилок.

Інтеграція - SEPA сприяє інтеграції національних платіжних ринків у єдиний євро платіжний ринок, що сприяє більшій економічній інтеграції та стабільності в межах ЄС.

Інструментами SEPA є SEPA Credit Transfer (дозволяє фізичним особам і бізнесу здійснювати транскордонні євро перекази так само легко, як і внутрішні перекази); SEPA Direct Debit (дозволяє автоматичний збір платежів з банківських рахунків по всій євроні, ідеально підходить для регулярних платежів, таких як рахунки за комунальні послуги та підписки); SEPA Cards Framework (гармонізує схеми карткових платежів, забезпечуючи безперебійне використання карток споживачами по всій євроні).

Дослідіть, як SEPA трансформувала фінансовий ландшафт та вплинула на економічну інтеграцію єврозони.

### ***Ситуаційна вправа 3***

Послуги характеризуються низкою особливостей:

- одночасне виробництво та споживання: послуги створюються і використовуються майже одночасно, що викликає певні особливості в їх виробництві та управлінні;

- неможливість збереження: послуги не можуть бути збережені, що дозволяє виробникам мінімізувати оборотний капітал, оскільки витрати на зберігання, охорону та закупівлю сировини практично відсутні;

- регулювання попиту та пропозиції: на ринку послуг більш гостро постає проблема регулювання попиту і пропозиції, оскільки багато операцій пов'язані з посередництвом і можливостями попереднього виробництва та збереження товарів;

- мобільність продавців та покупців: продаж послуг вимагає високої мобільності від продавців і покупців, оскільки багато послуг засновані на безпосередньому контакті між виробниками і споживачами;

- регіональне розширення: для виходу на ринки інших регіонів необхідно створювати філії виробника послуг у цих регіонах;

- невизначеність якості: послуги не мають гарантованих стандартів якості, що призводить до високого ступеня невизначеності;

- оцінка після надання: корисний ефект від послуги можна оцінити лише після її надання, що ускладнює виробникам просування послуг;

- нематеріальний характер: послуги неможливо продемонструвати, побачити, спробувати, транспортувати, зберігати, упаковувати або вивчати до моменту їх отримання.

Які з цих загальних характеристик послуг притаманні фінансовим послугам?

#### ***Ситуаційна вправа 4***

Банківський сектор є найбільш розвиненою складовою фінансового ринку України. Після кількох хвиль кризи та рекапіталізації, багато банків пройшли процес очищення від проблемних активів.

Чому в Україні недостатньою мірою використовується такий поширений на світових ринках інструмент, як корпоративні облігації та облігації місцевих позик?

#### ***Ситуаційна вправа 5***

Український фінансовий ринок активно впроваджує інновації та сучасні технології, такі як мобільний банкінг, електронні платіжні системи та фінтех-стартапи.

Як розвиток науково-технічного прогресу та деіндустріалізація економіки впливає на розвиток ринку фінансових послуг?

#### ***Ситуаційна вправа 6***

Для подальшого розвитку ринку необхідно продовжувати реформи, спрямовані на зменшення державного втручання та підвищення прозорості і ефективності регуляторного середовища, а також. Також суттєво впливають на ринок фінансових послуг в Україні та обмежують його розвиток бюрократичні перепони, корупція, обмежений доступ до фінансування, зниження конкуренції та ефективності.

Як залишки адміністративно-командних методів управління впливають на ринок фінансових послуг?

### ***Ситуаційна вправа 7***

У США переважають приватні кредитно-фінансові інститути (акціонерні).

В країнах Західної Європи і в Японії більша частина припадає на напівдержавні, державні і кооперативні кредитно-фінансові установи.

Чому саме таких характер має розвиток структури ринку фінансових послуг розвинених країн?

### ***Ситуаційна вправа 8***

Яке значення має вислів «не складати всі яйця в один кошик»? Яке відношення цей вислів має до ринку фінансових послуг?

### **Тестові завдання**

#### ***1. Що таке фінансова послуга?***

А. Дії з фінансовими активами, здійснювані в інтересах третіх осіб, власним коштом або коштами цих осіб, з метою отримання прибутку або збереження вартості активів;

В. Торгівля фінансовими активами з метою отримання доходу на різниці курсів або комісійних;

С. Управління фінансовими активами за умовами довірчого управління;

Д. Збільшення вартості фінансових активів в умовах їх оптимального управління.

#### ***2. Які активи належать до фінансових?***

А. Грошові кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та права вимоги боргу;

В. Грошові кошти та цінні папери;

С. Грошові кошти, цінні папери, боргові зобов'язання, кредити та капіталізоване майно;

Д. Майно та грошові кошти, відображені в балансі підприємства або установи.

#### ***3. Як можна визначити портфель фінансових послуг?***

А. Набір операцій з фінансовими активами у сфері обслуговування населення;

В. Сукупність послуг, що надаються фінансовим посередником клієнтам;

С. Фінансові активи, що трансформуються посередником для надання послуг та отримання прибутку;

Д. Операції з активами, що проводяться фінансовим посередником в інтересах третіх сторін з метою отримання доходу.

#### ***4. Що розуміється під фінансовим продуктом?***

А. Форма представлення послуг на фінансовому ринку;

В. Комплекс послуг та операцій, що забезпечують потреби клієнтів;

С. Результат діяльності фінансових посередників щодо трансформації активів;

D. Набір послуг та операцій, які пропонуються фінансовими установами на ринку.

5. Як називається сукупність фінансових продуктів, запропонованих посередником на ринку?

- A. Портфель фінансових послуг;
- B. Продуктовий ряд;
- C. Фінансовий кошик;
- D. Ринковий кошик.

### Питання для самоконтролю

1. Які зміни відбулися на фінансовому ринку, що сприяли еволюції теорії фінансового посередництва?
2. Які унікальні риси характеризують фінансове посередництво?
3. Поясніть суть трансформаційного та інформаційного підходів в рамках теорії фінансового посередництва.
4. Які ключові риси концепції «фінансове посередництво як делегований моніторинг»?
5. Які є підходи до визначення ролі фінансових посередників в економічній системі?
6. Що таке фінансова інноваційна спіраль?
7. Чому фінансові інновації вважаються ключовою складовою фінансового посередництва?
8. Що означають терміни «фінансова операція», «фінансова послуга», «фінансовий продукт»?
9. Які характерні риси фінансових послуг?
10. У чому різниця між фінансовою операцією та фінансовою послугою?
11. Які головні види послуг надаються різними фінансовими посередниками?
12. Яким чином класифікують фінансові послуги, враховуючи специфіку їх надання клієнтам?
13. Які послуги вважаються прямими, а які непрямими?
14. Чим відрізняються поняття «фінансова послуга» та «фінансовий продукт»?
15. Що означає прийнятність фінансової послуги чи продукту?
16. В чому полягає сутність ринку фінансових послуг?
17. Які є спільні риси та відмінності між фінансовим ринком та ринком фінансових послуг?
18. Які підходи існують для сегментації ринку фінансових послуг?
19. Які фінансові послуги пропонують фінансові посередники на ринку грошей, кредитному ринку, ринку цінних паперів і валютному ринку?
20. Що таке фінансова інклюзивність?
21. Хто може брати участь у ринках фінансових послуг? Чи може держава бути учасником цього ринку?

## Тема 2 Регулювання діяльності на ринку фінансових послуг

- 2.1. Органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні.
- 2.2. Основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг.
- 2.3. Зарубіжний досвід організації регулювання і нагляду за діяльністю фінансових посередників.
- 2.4. Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг.

Органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні.

Державне регулювання ринку цінних паперів та похідних цінних паперів. Основні завдання Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Державне регулювання ринків фінансових послуг. Основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг.

Ведення державних реєстрів фінансових установ. Основні форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг. Ліцензування діяльності з надання фінансових послуг. Нагляд за діяльністю фінансових установ.

Зарубіжний досвід організації регулювання і нагляду за діяльністю фінансових посередників. Розвиток саморегулювання на ринку фінансових послуг.

### Методичні вказівки до вивчення теми

Регулювання діяльності на ринку фінансових послуг охоплює широкий спектр заходів і нормативних актів, спрямованих на забезпечення стабільності і надійності фінансової системи. Основні аспекти цієї теми включають:

1. Нагляд і контроль. Державні або міжнародні органи нагляду встановлюють правила, які фінансові установи повинні дотримуватися, зокрема, щодо капіталовкладень, ліквідності, ризиків та управління.

2. Захист інвесторів. Регулятори встановлюють правила, які забезпечують захист інтересів інвесторів, включаючи правила дисклозурів (розкриття інформації), управління конфліктами інтересів та стандарти професійної поведінки.

3. Прозорість ринків. Регулювання сприяє забезпеченню прозорості і ефективності ринків через регулярні звіти, моніторинг та стандартизацію фінансових інструментів.

4. Запобігання фінансовим кризам. Регулятори встановлюють механізми для раннього виявлення системних ризиків та вжиття відповідних заходів для запобігання фінансовим кризам та їх наслідкам.

5. Міжнародна координація. Оскільки багато фінансових установ мають міжнародний характер, існує потреба у міжнародній координації регулювання, що забезпечує узгодженість стандартів та взаємне визнання.

Регулювання фінансових послуг має стратегічне значення для стабільності економіки, захисту прав споживачів інвестиційних продуктів та загального добробуту суспільства. Відносини, що виникають на ринку фінансових послуг України, регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (№361-IX від 20.06.2024), Законом Про фінансові послуги та фінансові компанії (№ 1953-IX від 01.01.2024), спеціальними законами та нормативно-правовими актами Регулятора.

Саморегулювання на ринках фінансових послуг відіграє важливу роль у доповненні державного регулювання і забезпеченні ефективності та довіри до фінансових ринків. Основні аспекти саморегулювання включають:

1. Професійні стандарти. Професійні асоціації і організації створюють і впроваджують стандарти поведінки та етики для своїх членів, які включають в себе вимоги до ділової етики, зобов'язання з прозорості та добросовісного обслуговування клієнтів.

2. Саморегулювальні органи. На деяких ринках фінансових послуг існують спеціалізовані саморегулювальні органи або ради, що складаються з представників галузі. Вони встановлюють і контролюють внутрішні правила і стандарти для своїх учасників.

3. Незалежність і контроль. Хоча саморегулювання здебільшого базується на ініціативі самої галузі, воно часто підкріплюється механізмами незалежного контролю і зовнішнього нагляду, що дозволяє забезпечити відповідність установленим стандартам та виявлення порушень.

4. Навчання і розвиток. Саморегулювання часто включає ініціативи з навчання та розвитку професійних навичок учасників ринку, що сприяє підвищенню рівня кваліфікації та покращенню якості обслуговування клієнтів.

5. Доповнення державного регулювання. Саморегулювання доповнює державне регулювання, роблячи акцент на специфічних аспектах галузі і використовуючи гнучкіші механізми реагування на зміни у внутрішньому середовищі.

Саморегулювання сприяє забезпеченню високих стандартів професійної поведінки і довіри на фінансових ринках, сприяючи здоровому конкурентному середовищу і захисту інтересів всіх учасників ринку.

## **Навчальний тренінг**

### **Ситуаційні вправи**

#### ***Ситуаційна вправа 1***

Частка небанківського фінансового сектору в Україні в активах фінансового сектору одна з найнижчих серед країн Європи.

З чим пов'язана така ситуація?

#### ***Ситуаційна вправа 2***

До саморегулювних організацій належать:

- Нью-Йоркська фондова біржа (NYSE);
- Асоціація з фінансового планування в США (FPA);
- Чиказька торгова біржа (CBOT);
- Американська рада зі страхування життя (ACLI);
- Орган регулювання фінансової індустрії в США (Financial Industry Regulatory Authority, FINRA);
- Американський інститут сертифікованих бухгалтерів (AICPA).

Саморегулювні організації можуть бути міжнародними (наприклад, Міжнародна організація фондових бірж (Federation International des Bourses de Valeurs)). Можуть бути створені спеціальні саморегулювні організації, які діють у певній країні (наприклад, Регуляторна організація інвестиційної індустрії Ка-

нади (Investment Industry Regulatory Organization of Canada (IIROC)); у США – Національна асоціація дилерів цінних паперів (National Association of Securities Dealers (NASD)), Північноамериканська асоціація адміністраторів цінних паперів (North American Securities Administrators Association), Американська асоціація інвестиційних консультантів (Investment Counsel Association of America), Нью-Йоркське товариство експертів з цінних паперів (New York Society of Security Analysts), Асоціація трейдерів з цінних паперів (Security Traders Association), Асоціація жінок-дилерів з муніципальних облігацій (Municipal Bond Women's Club of New York); у Великій Британії – Орган цінних паперів та ф'ючерсів (The Securities and Futures Authority (SFA)), що займається брокерами і дилерами, Лондонська біржа ф'ючерсів і опціонів (London Futures and Options Exchange), Лондонська біржа металів (London Metal Exchange (LME)), Регуляторна організація інвестиційного менеджменту (Investment Management Regulatory Organisation (IMRO)); у Японії – Японська асоціація інвестиційних дилерів (Japan Securities Dealers Association).

Деякі індустрії також можуть створювати саморегулювні організації (наприклад, Інститут операцій ядерної енергії (Institute of Nuclear Power Operations (INPO))).

Порівняйте ступінь саморегульованості американських та відомих міжнародних організацій з українським ринком фінансових послуг. Чому український ринок регулюється державою більш інтенсивно?

### ***Ситуаційна вправа 3***

В Швейцарії саморегулювання у секторі фінансових послуг існує у різних формах, включаючи автономні кодекси поведінки, правила саморегулювання, визнані державним регулятором, а також саморегулювні повноваження, передбачені законодавством. Наприклад, фондові біржі в Швейцарії мають право встановлювати правила, включаючи умови лістингу цінних паперів, що регулюються відповідним законодавством про цінні папери і фондові біржі, але ці біржі також підлягають нагляду з боку Федеральної банківської комісії Швейцарії.

Як ви вважаєте, чи доцільно використати в Україні таку практику саморегулювання фінансових послуг?

### ***Ситуаційна вправа 4***

У ФРН державне регулювання на ринку фінансових послуг здійснює окремий орган – BaFin (нім. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, англ. Federal Financial Supervisory Authority).

У 2021 році Федеральний орган фінансового нагляду Німеччини здійснював регулювання та нагляд за діяльністю 1630 банків, 720 інституцій, що надавали фінансові послуги, 40 платіжних сервісів, близько 540 страхових компаній, 30 пенсійних фондів і близько 6300 інвестиційних фондів, 400 компаній з управління активами.

Відповідно до своїх функцій BaFin стежить за можливістю банківських установ, страхових компаній та установ, що діють на ринках фінансових послуг, виконувати їхні зобов'язання. Також здійснюється забезпечення професійних стандартів і захист інтересів споживачів.

В чому особливості державного регулювання ринку фінансових послуг в Німеччині? В чому полягають ключові відмінності з Україною?

### ***Ситуаційна вправа 5***

В Україні до 2020 року державне регулювання на ринках фінансових послуг здійснював Національний банк України (НБУ), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Після реформи функції регулювання на ринку фінансових послуг перейшли до НБУ та НКЦПФР.

3 липня 2020 року Національний банк став регулятором частини небанківського фінансового сектору: страхові компанії, фінансові компанії, кредитні спілки, ломбарди. Відповідно до реформи «спліт» у липні 2020 року повноваження щодо регулювання та нагляду за більшою частиною небанківського фінансового ринку від Нацкомфінпослуг перейшли до Національного банку України.

Нагляд перейшов щодо майже 2 тисяч установ, які надають небанківські фінансові послуги: 215 страхових компаній; 327 кредитних спілок; 947 фінансових компаній (у частині нагляду за кредитуванням, факторингом, лізингом та гарантіями); 306 ломбардів; 148 лізингових компаній без статусу фінансової установи.

Регулювання та нагляд за фондами фінансування будівництва та недержавними пенсійними фондами було передано до НКЦПФР.

Оцініть масштабну реформу ринку фінансових послуг, що відбулася у 2020 році. Які наслідки вона має для поточного стану на ринку?

### ***Ситуаційна вправа 6***

Нацкомісія з цінних паперів та фондового ринку регулярно доповнює «чорний список» ненадійних інвестиційних проєктів. Повний перелік проєктів наведений на офіційній офіційному сайті Комісії. Наразі він містить 204 записи.

Чому в Україні мають місце зловживання та шахрайські схеми на інвестиційному ринку? Як це в цілому впливає на інвестиційний ризик?

### ***Ситуаційна вправа 7***

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) України прийняла рішення зупинити дію ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» до закінчення дії воєнного стану.

За інформацією регулятора, особи, пов'язані з кінцевими бенефіціарними власниками біржі та її правлінням, здійснювали діяльність, на яку не мали відповідної ліцензії. Це послужило підставою для зупинення ліцензії з метою проведення перевірки цих фактів, оскільки вони можуть мати негативний вплив на функціонування товарних ринків.

Які наслідки має це рішення на ринок фінансових послуг в цілому?

### ***Ситуаційна вправа 8***

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) України отримала повноваження регулювати ринок віртуальних активів з деякими винятками, зокрема для тих, що забезпечені валютними цінностями, згідно з рішенням, прийнятим 17 лютого 2022 року. Нові повноваження комісії включають визначення порядку обігу віртуальних активів, ліцензування учасників ринку, захист прав та інтересів інвесторів, а також здійснення фінансового моніторингу в цій сфері.

Оцініть передумови та можливі наслідки такого рішення Верховної ради.

### Тестові завдання

*1. Які органи здійснюють регулювання діяльності установ фінансового сектору?*

- A. Міністерство фінансів України, Національний банк України, Держфінпослуг, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР);
- B. Національний банк України, Держфінпослуг, ДКЦПФР;
- C. Національний банк України та Держфінпослуг;
- D. Тільки Держфінпослуг.

*2. Що охоплює державне регулювання ринку цінних паперів?*

- A. Проведення державою заходів щодо контролю, нагляду та організації ринку цінних паперів, а також запобігання порушенням та зловживанням на цьому ринку;
- B. Контроль і нагляд за ринком цінних паперів, що здійснюються державними органами влади;
- C. Комплекс заходів від держави, спрямованих на регулювання та нагляд за ринком цінних паперів, а також запобігання зловживанням у цій сфері;
- D. Здійснення державних заходів з регулювання ринку цінних паперів з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та уникнення криз.

*3. Які форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг існують?*

- A. Ліцензування надання фінансових послуг, ведення реєстрів, регулювання нормативними актами та нагляд за установами фінансового сектору;
- B. Ліцензування, ведення державних реєстрів, нормативно-правове регулювання, нагляд та застосування санкцій з боку уповноважених органів;
- C. Ліцензування, нормативно-правове регулювання, нагляд за діяльністю фінансових установ, а також застосування відповідних заходів впливу;
- D. Ліцензування, регулювання нормативно-правовими актами та контроль діяльності фінансових установ.

*4. Хто відповідає за реєстрацію та ведення Державного реєстру фінансових установ?*

- A. Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг України;
- B. Національний банк України;
- C. Спільно: Національний банк України та Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг України;
- D. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

5. Який орган займається ліцензуванням професійної діяльності на ринку фінансових послуг?

- A. Національний банк України;
- B. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- C. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;
- D. Міністерство фінансів України.

### **Питання для самоконтролю**

1. Опишіть основні напрямки державного регулювання на ринку фінансових послуг.
2. Яка основна регуляторна функція Національного банку України на ринку фінансових послуг?
3. Які органи здійснюють державне регулювання діяльності на фінансових ринках?
4. В чому полягає спрямованість державного регулювання на ринку фінансових послуг?
5. Назвіть основні функції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.
6. У яких формах реалізується державне регулювання на ринку фінансових послуг?
7. Які реєстри веде Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку?
8. Які види діяльності ліцензує Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку?
9. Які операції та угоди можуть здійснювати банки за наявності банківської ліцензії без дозволу Національного банку України та за умови отримання такого дозволу?
10. У яких випадках Уповноважений орган може призначити тимчасову адміністрацію фінансової установи? Хто може бути призначений тимчасовим адміністратором?
11. Опишіть моделі наглядових органів у країнах Європейського Союзу для фінансового сектору.
12. Які чинники впливають на вибір моделі регулювання фінансового сектору?
13. Оцініть переваги та недоліки моделі регулювання та нагляду з єдиним мегарегулятором. У яких випадках варто використовувати модель, де центральний банк виступає мегарегулятором фінансового сектору?
14. Поясніть поняття саморегулівної організації. Хто з учасників фінансового ринку та ринку цінних паперів об'єднується в саморегулівні організації?
15. З якою метою створюються саморегулівні організації? Які завдання покладено на них?
16. Наведіть приклади використання саморегулювання у секторі фінансових послуг у різних країнах світу.
17. Чому саморегулювання вважається ефективним механізмом контролю за діяльністю фінансових установ?

18. Які особливості взаємовідносин між державним регулятором і саморегулювальними організаціями?

19. Вкажіть головні функції саморегулювальних організацій на ринку цінних паперів.

20. Які заходи призначені для зміцнення ролі саморегулювальних організацій та професійних об'єднань на фінансовому ринку?

### **Тема 3. Лізингові послуги**

3.1. Сутність та види лізингу.

3.2. Порядок оформлення договору фінансового лізингу.

3.3. Надання послуги фінансового лізингу.

3.4. Розрахунок лізингових платежів.

3.5. Оподаткування операцій фінансового лізингу.

Сутність та види лізингу. Основні функції лізингу. Суб'єкти лізингу. Предмет лізингу, прямий та непрямий лізинг, види лізингу: оперативний та фінансовий. Відмінності між оперативним та фінансовим лізингом.

Порядок оформлення договору фінансового лізингу. Договір лізингу (лізинговий контракт). Строк лізингу.

Надання послуги фінансового лізингу. Схема взаємодії основних учасників фінансового лізингу. Особливості надання лізингових послуг банківськими установами. Форми участі банків у лізингу. Головні проблеми, котрі стримують розвиток фінансового лізингу в Україні.

Розрахунок лізингових платежів. Лізинговий платіж. Винагорода лізингодавця за одержане у лізинг майно (лізингова маржа). Методи розрахунку лізингових платежів: регулярні платежі; постійні платежі (ануїтет); нерегулярні платежі; платежі з відшкодуванням вартості предмета лізингу рівними частинами; платежі зі змінним відшкодуванням вартості предмета лізингу;

Оподаткування операцій фінансового лізингу.

### **Методичні вказівки до вивчення теми**

Лізингові послуги – це форма фінансування, яка дозволяє підприємствам та фізичним особам користуватися необхідним майном, не купуючи його відразу, а орендуючи з можливістю подальшого викупу. Цей механізм широко використовується для придбання дорогих активів, таких як транспортні засоби, виробниче обладнання, сільськогосподарська техніка тощо. Основні види лізингу включають фінансовий та операційний лізинг.

Фінансовий лізинг передбачає довгострокову оренду з можливістю викупу майна наприкінці строку договору. Лізингоодержувач поступово сплачує вартість активу, який може викупити після завершення договору. Також він отримує право на користування майном протягом усього строку договору.

Операційний лізинг це короткострокова або середньострокова оренда, після закінчення якої актив повертається лізингодавцю. Перевагою є гнучкість в управлінні майном, можливість оновлення техніки або обладнання без необхідності їх купівлі. Зазвичай не передбачає викупу майна.

Основні етапи лізингових операцій:

1. Пошук і вибір майна - лізингоодержувач вибирає необхідне майно, яке він хоче взяти в лізинг.

2. Укладення договору - підписується договір між лізингодавцем і лізингоодержувачем, у якому визначаються умови оренди, розмір лізингових платежів, строк договору та інші умови.

3. Передача майна - лізингодавець купує обране майно у постачальника і передає його лізингоодержувачу для користування.

4. Сплата лізингових платежів - лізингоодержувач здійснює регулярні лізингові платежі згідно з умовами договору.

5. Виконання договору - після закінчення строку договору майно або викуповується лізингоодержувачем, або повертається лізингодавцю (в залежності від типу лізингу).

Лізингові послуги регулюються законодавством кожної конкретної країни. В Україні основним нормативним актом є Закон «Про фінансовий лізинг» (№ 1201-IX, від 01.01.2024) який встановлює правила і умови здійснення лізингових операцій, права та обов'язки сторін, а також механізми захисту інтересів як лізингодавців, так і лізингоодержувачів.

### **Навчальний тренінг**

#### **Ситуаційні вправи**

##### ***Ситуаційна вправа 1***

ТОВ «Вишневе» і ТОВ «Агротехніка» уклали угоду про фінансовий лізинг. Після певного часу сплати лізингових платежів, оплати від ТОВ «Вишневе» припинились. Лізингодавець, ТОВ «Агротехніка», розірвав контракти і примусово повернув сільськогосподарську техніку за виконавчими написами нотаріуса.

Замість того, щоб лізингодавець звернувся до суду із позовом до клієнта за несплачені платежі, лізингоодержувач, ТОВ «Вишневе», зміг через суд стягнути від лізингодавця суму, яку вже сплатив за лізинг, а також в доларовому еквіваленті за поточним обмінним курсом. Судові рішення базувались на загальних положеннях законодавства, що стосуються відносин з поставки, і не врахували особливостей лізингового законодавства, яке забезпечує захист прав лізингоодержувача, зокрема щодо неповернення лізингових платежів у разі односторонньої відмови лізингодавця, наприклад, у випадку несплати платежів.

Чому виникла така ситуація, коли лізингодавець не тільки не отримав дохід, на який розраховував при укладенні договору, а ще залишився винним клієнтові, який користувався спеціалізованою технікою, виходить, фактично безоплатно?

##### ***Ситуаційна вправа 2***

Після підписання договору лізингодавець купує у продавця, обраного лізингоодержувачем, необхідний товар і переводить йому кошти. Однак тут виникає проблема: продавець зникає, і товар не доставляється.

Лізингодавець може спробувати повернути передоплату через суд, але цей процес займає багато часу і не завжди результативний. Виконати судові рішення часто виявляється неможливим. Особливо це складно, якщо продавця

спеціально вибрав лізингоодержувач. Проте ні Цивільний кодекс, ні чинний закон про лізинг не звільняють лізингодавця від відповідальності за недоставку товару продавцем.

Як ви вважаєте, чому такі ситуації відбуваються?

### ***Аналітично-розрахункове завдання 1***

ТОВ «Едельвейс» отримує у фінансовий лізинг легковий автомобіль Renault Sandero Stepway у січні 2021 р. з переходом права власності в момент здійснення останнього платежу до лізингоотримувача. Умови договору:

- договірна вартість автомобіля: 407021 грн;
- разова комісія: 3% від суми кредиту;
- аванс: 35% вартості автомобіля;
- відсоткова ставка по лізингу: 17,8%. Якщо вона у договорі не вказана, то слід взяти ставку відсотка на можливі позики орендаря;
- строк лізингу: 24 місяці; періодичність сплати платежів: щомісяця в кінці; щомісячний лізинговий платіж: 13182,57 грн.

Здійснити розрахунок щомісячних лізингових платежів та занести дані в таблицю.

### ***Аналітично-розрахункове завдання 2***

- Вартість устаткування, що здається в лізинг - 500 тис.грн.
- Термін лізингу – два роки.
- Норма амортизації – 30%.
- Відсоток за кредит – 20% на рік.
- Узгоджена ставка комісійної винагороди лізингодавця – 4% річних від вартості обладнання.
- Вартість додаткових послуг із навчання персоналу – 5 тис.грн.
- ПДВ – 18%.

Розрахуйте суму лізингового платежу.

### ***Аналітично-розрахункове завдання 3***

- Вартість устаткування, що здається в лізинг, становить 400 тис. грн.
- Термін лізингу – 2 роки.
- Норма амортизації – 15%.
- Відсоток за кредит – 20% на рік.
- Узгоджена за договором ставка комісійної винагороди лізингодавця – 4% річних від вартості обладнання.
- Лізингодавець надає лізингоодержувачу додаткові послуги з доставки та монтажу обладнання та навчання персоналу на суму 10 тис. грн.
- Ставка ПДВ – 18%.

Визначте суму лізингових платежів за обидва роки.

### ***Аналітично - розрахункове завдання 4***

Вартість лізингових основних фондів складає 100 тис. грн.

- Термін лізингу – 8 років.
- Процентна ставка з урахуванням комісійних становить 10% річних.
- Виплата платежів з лізингу виробляється рівними сумами двічі на рік.

- Розрахуйте суму лізингового платежу.

### Тестові завдання

1. *Що таке лізингова діяльність?*

- A. Вкладення власних або залучених коштів лізингодавця для купівлі майна і передавання його в оренду;
- B. Вкладення власних і залучених коштів лізингодавця для придбання майна з подальшою передачею його в лізинг;
- C. Інвестування власних або залучених коштів для купівлі цінних паперів через інститути спільного інвестування;
- D. Надання цільового кредиту підприємствам для технічної модернізації та оновлення виробничих потужностей.

2. *Що відбувається з предметом оперативного лізингу після завершення строку договору?*

- A. Майно повертається лізингодавцю;
- B. Майно переходить у власність лізингоодержувача;
- C. Повертається постачальнику;
- D. Продається через аукціон.

3. *Хто несе ризик випадкового знищення або пошкодження предмета фінансового лізингу?*

- A. Лізингодавець;
- B. Постачальник;
- C. Ризик поділяють між собою лізингодавець і лізингоодержувач;
- D. Лізингоодержувач.

4. *Хто покриває витрати на утримання майна при фінансовому лізингу?*

- A. Лізингодавець;
- B. Орендар;
- C. Постачальник майна;
- D. Лізингоодержувач.

5. *Що може бути предметом лізингу?*

- A. Основні засоби;
- B. Земельні ділянки та основні засоби;
- C. Окреме обладнання або цілісні майнові комплекси;
- D. Цехи підприємств.

### Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення «лізинг» та опишіть історичний розвиток лізингових відносин.
2. Назвіть та опишіть учасників лізингу.
3. Які відмінності між фінансовим та оперативним лізингом?
4. Що таке внутрішній та міжнародний лізинг?
5. Які види лізингу розрізняють за способом сплати лізингових платежів?
6. Як лізинг класифікується залежно від типу лізингового договору?

7. Які особливості лізингу як фінансової послуги?
8. Як відбувається процес надання фінансового лізингу? Як взаємодіють учасники фінансового лізингу?
9. Які основні етапи надання фінансового лізингу? Які права та обов'язки мають лізингодавець і лізингоодержувач?
10. Що таке лізинговий платіж? З яких компонентів складається лізинговий платіж у фінансовому лізингу?
11. Як розраховується лізинговий платіж? Які чинники впливають на величину лізингової маржі?
12. Які види періодичних лізингових платежів існують залежно від способу нарахування?
13. Як формується графік лізингових платежів?
14. Які фактори впливають на вибір методу нарахування лізингових платежів лізингоодержувачем?
15. Який метод розрахунку регулярних лізингових платежів є найпривабливішим для лізингової компанії та найбільш затратним для лізингоодержувача?
16. Як розраховуються нерегулярні лізингові платежі? Чому при використанні схеми нерегулярних платежів лізингова компанія може підвищити процентну ставку?
17. Які ризики виникають для учасників лізингової угоди?
18. Які можливі форми участі банків у наданні лізингових послуг? Які банки надають лізингові послуги та на яких умовах?
19. Які перепони існують для розвитку лізингу в Україні?
20. Як змінюються валові доходи у лізингодавця та валові витрати у лізингоодержувача при фінансовому лізингу?
21. Які особливості оподаткування лізингових операцій в Україні та у чому полягає їх неузгодженість?

#### **Тема 4. Факторингові послуги**

- 4.1. Сутність і види факторингу.
- 4.2. Особливості факторингового обслуговування.
- 4.3. Порядок оформлення договору факторингу.
- 4.4. Визначення вартості факторингових послуг.
- 4.5. Розвиток факторингу в Україні.

Сутність і види факторингу. Порівняльна характеристика кредиту і факторингу. Основні функції факторингу. Суб'єкти факторингової операції.

Класифікація факторингу.

Особливості факторингового обслуговування. Послідовність проведення факторингу. Угоди про повне обслуговування з відкритим факторингом без права регресу. Угода про повне обслуговування з правом регресу. Класичний міжнародний факторинг. Послідовність здійснення міжнародного факторингу

Порядок оформлення договору факторингу. Визначення вартості факторингових послуг. Розвиток факторингу в Україні.

### Методичні вказівки до вивчення теми

Факторинг — це фінансова послуга, яка передбачає продаж дебіторської заборгованості компанії спеціалізованій фінансовій установі, відомій як фактор. Основним нормативним актом, що регулює факторингові відносини, є Господарський кодекс України. Метою факторингу є поліпшення грошового потоку та зменшення ризику неплатежів.

Учасниками факторингової угоди є:

- клієнт (постачальник): компанія, що продає свою дебіторську заборгованість;
- фактор: фінансова установа, що купує дебіторську заборгованість;
- дебітор (покупець): компанія, що має борг перед клієнтом.

Процедура факторингу:

1. Клієнт поставляє товари або послуги дебітору.
2. Клієнт передає фактору права на отримання платежів від дебітора.
3. Фактор виплачує клієнту аванс, що зазвичай становить 70-90% від суми дебіторської заборгованості.
4. Дебітор здійснює оплату фактору.
5. Фактор виплачує клієнту залишок суми за винятком своєї комісії.

Перевагами факторингу є: покращення грошового потоку (клієнт отримує кошти відразу після передачі дебіторської заборгованості); зниження кредитного ризику (у випадку безрекурсного факторингу фактор бере на себе ризик неплатежу); адміністративні переваги (фактор може взяти на себе управління дебіторською заборгованістю та її інкасацію); збільшення ліквідності: підприємство може оперативно отримувати кошти для своєї діяльності.

Недоліками факторингу є: вартість послуг (факторинг може бути дорожчим порівняно з іншими видами фінансування); залежність від фактора (підприємство стає залежним від фінансової установи, яка надає факторингові послуги); можливі обмеження (не всі види дебіторської заборгованості можуть бути прийняті фактором).

Факторинг широко використовується в різних галузях, таких як виробництво, торгівля, послуги та будівництво. Він є особливо корисним для підприємств, які працюють з довгими термінами оплати та потребують оперативного отримання коштів для підтримки своєї діяльності.

В Україні факторинг стає дедалі популярнішим, особливо серед малих та середніх підприємств та регулюється Господарським кодексом України. Однак, ринок факторингу все ще розвивається і стикається з певними проблемами, такими як правова невизначеність та недостатня поінформованість підприємств про переваги факторингових послуг.

### Навчальний тренінг

#### Ситуаційні вправи

##### *Ситуаційна вправа 1*

В Україні бізнесу бракує від €1,5 до 3,4 мільярдів позикових коштів, які могли б бути використані для прискореного розвитку, закупівлі сировини та матеріалів для виробництва товарів, виплати заробітної плати та найму нових працівників. Пандемія COVID-19 лише ускладнила ситуацію, коли сотні тисяч

підприємств не працювали через карантинні обмеження. Війна ж практично зупинила інвестиційну діяльність на українському ринку.

Малий і середній бізнес прагне співпрацювати з великими компаніями — від супермаркетів та будівельних мереж до косметичних магазинів і промислових підприємств, щоб забезпечити стабільний збут. Проте, МСБ стикається з проблемою відтермінування платежів, що є дуже поширеною практикою.

Чи може, на вашу думку, допомогти в такій ситуації факторинг?

### ***Ситуаційна вправа 2***

В Україні факторинг становить лише 0,2% від ВВП, причому близько 80% з цієї частки припадає на класичні факторингові схеми. У Європі ситуація зовсім інша — там переважає торговий факторинг. Завдяки цьому в західноєвропейських країнах обсяги факторингових операцій дуже великі. Наприклад, за даними глобальної асоціації факторингових компаній FCI, у Польщі цей обсяг сягає 11% ВВП, що становить €66 млрд, а в деяких інших країнах показник ще вищий, як, наприклад, 17% у Бельгії.

Чому в Україні обсяги факторингу є такими скромними у порівнянні з Європейськими країнами?

### ***Ситуаційна вправа 3***

До коронакризи компанія Inditex (відомі бренди Zara, Massimo Dutti, Pull&Bear, Uterqüe, Stradivarius, Bershka) активно займалася будівництвом нових магазинів.

Однак підрядники могли отримати оплату за свої будівельні послуги лише після виконання 50% робіт за договором. Тому Inditex надавав можливість будівельним організаціям закладати майнові права за контрактом: усе, що буде створено за договором, виступало як застава в банку — це було їхнє забезпечення.

Використання цього інструменту мало значне обмеження: банки погоджувалися на таку угоду тільки з усвідомленням того, що Inditex — компанія зі світовим ім'ям, яка обов'язково розрахується з ними.

Чи може використовувати такі умови факторингу менш відома компанія? Чи можливі такі умови факторингу в Україні?

### ***Ситуаційна вправа 4***

Реверсивний факторинг (reverse factoring) призначений для покупців, які мають вигідні умови кредитування та хочуть передати ці переваги своїм постачальникам, зокрема малому та середньому бізнесу.

За прогнозами McKinsey, реверсивний факторинг, який є "win-win" рішенням на глобальному ринку, зростатиме на 15-20% з 2019 по 2025 рік.

Чому McKinsey дає такі прогнози?

### ***Ситуаційна вправа 5***

Застосування реверсивного факторингу принесло компанії Puma неймовірні результати. Розташована у США, Puma мала невикористані кредитні ліміти в банку Golden Sachs і багато дрібних підрядників у Лаосі, В'єтнамі та Камбоджі.

Відкривши доступ до дешевих грошей для постачальників, Рута знизила собівартість продукції. Компанія дозволила постачальникам скористатися своїми кредитними лімітами під банківські гарантії, тим самим збільшивши свою маржу. Підрядники використовували отримані кошти для розвитку, виробництва якісної продукції та найму нових працівників.

Цей приклад став одним із перших у світі, що продемонстрував ефективність реверсивного факторингу для фінансування в ланцюгу постачань і зміцнення ділових відносин.

Рута отримала значну віддачу на капітал, її ринкова вартість зросла, а компанія здобула високі репутаційні переваги, включаючи підтримку Світового Банку, завдяки вирішенню соціальних питань.

Оцініть ефективність використання факторингу компанією Рута.

### ***Ситуаційна вправа 6***

В Україні застосовується один з інструментів реверсивного факторингу - динамічне дисконтування (dynamic discounting). Його особливість полягає в тому, що у фінансових відносинах між покупцем і постачальником не потрібна участь банку або фінансової компанії, переговори ведуться напряму між сторонами.

Покупець має бути компанією з достатнім обсягом оборотного капіталу (cash rich) і здатний розрахуватися з постачальником раніше, ніж на 60-й чи 90-й день, зазначений у договорі відтермінування платежу.

Зазвичай покупець пропонує досить високу відсоткову ставку, наприклад, 10% від суми, яка змінюється залежно від терміну оплати: за швидшої оплати вона буде вищою, а ближче до зазначеного терміну оплати – зменшуватиметься.

Таким чином, це більше схоже на додатковий заробіток покупця на своїх постачальниках, аніж на розвиток ланцюга постачань.

Оцініть стан реверсивного факторингу в Україні.

### **Тестові завдання**

1. *Які фінансові відносини характеризує факторинг?*
  - A. Відносини, що виникають у процесі розрахунків і платежів;
  - B. Відносини довірчого управління майном та продукцією;
  - C. Відносини, що формуються при реалізації товарів або послуг на умовах комерційного кредиту;
  - D. Відносини, пов'язані з управлінням ризиками, що виникають через неплатежі.
2. *Яка основна мета перепоступки клієнта фактору права вимоги до боржника?*
  - A. Забезпечити виконання зобов'язань клієнта перед фактором;
  - B. Захистити фактора від ризиків неплатежів;
  - C. Отримати додатковий прибуток факторинговою установою;
  - D. Збільшити обсяги продажу продукції клієнта.
3. *Що виступає предметом договору факторингу?*

- A. Заборгованість за фінансовими платежами;
- B. Договірні взаємовідносини сторін;
- C. Зобов'язання сторін договору;
- D. Право на грошову вимогу.

4. Від чого залежить ставка дисконту при розрахунку плати за факторинг?

- A. Від строків авансування постачальника;
- B. Від обсягу фінансування;
- C. Від рівня ризику, який бере на себе фактор;
- D. Жоден з варіантів не є правильним.

5. Кому банки надають перевагу при наданні факторингових послуг?

- A. Оптовим торговим підприємствам;
- B. Малим та середнім підприємствам;
- C. Виробникам товарів, які реалізують продукцію через дистриб'юторів;
- D. Жоден з варіантів не є правильним.

### **Питання для самоконтролю**

1. Розкрийте суть терміну «факторинг».
2. У якій сфері вперше було впроваджено факторингові операції? Який банк першим у світі почав надавати факторингові послуги?
3. Які законодавчі акти регулюють надання факторингових послуг в Україні?
4. Які особливості факторингу як фінансової послуги?
5. Опишіть переваги використання факторингу.
6. Які фінансові взаємини виникають між учасниками при наданні факторингових послуг?
7. Назвіть причини, які стимулюють використання факторингу.
8. Визначте основні функції факторингу.
9. Чому факторинг розглядається як альтернатива банківському кредитуванню? В чому полягає різниця між факторингом і банківським кредитуванням?
10. Охарактеризуйте учасників факторингових операцій.
11. Проаналізуйте класифікацію факторингових операцій за різними критеріями.
12. Які види факторингових послуг надаються банками?
13. Опишіть послідовність здійснення факторингової операції.
14. Хто є учасниками міжнародних факторингових операцій?
15. Опишіть етапи проведення міжнародної факторингової операції.
16. Які основні положення договору факторингу?
17. Чому існує потреба у комплексному обслуговуванні клієнтів факторинговими компаніями?
18. Хто є основними користувачами факторингових послуг в Україні?
19. Як визначається винагорода за факторинг?

## Тема 5. Фінансові послуги кредитних спілок

5.1. Сутність, основні принципи та організаційні засади діяльності кредитної спілки.

5.2. Організація залучення внесків.

5.3. Формування та розподіл капіталу і доходів кредитної спілки.

5.4. Фінансові нормативи та критерії якості системи управління кредитних спілок.

5.5. Надання кредитних послуг кредитною спілкою.

Сутність, основні принципи та організаційні засади діяльності кредитної спілки.

Організація залучення внесків. Основні види внесків до кредитних спілок.

Формування та розподіл капіталу і доходів кредитної спілки. Капітал кредитної спілки та джерела його формування. Пайовий капітал. Резервний капітал. Поділ активів на групи за ступенем ризику. Додатковий капітал. Продуктивні активи. Непроодуктивні активи. Розрахунок нерозподіленого доходу (збитку) кредитної спілки. Нерозподілений дохід. Розрахунок суми доходу, яка розподіляється на додаткові пайові внески. Розподіл доходу на обов'язкові пайові внески. Основні методи розподілу доходу на пайові внески. Покриття збитків.

Фінансові нормативи та критерії якості системи управління кредитних спілок. Вимоги до якості системи управління кредитних спілок. Фінансовий норматив. Ризик кредитної спілки. Коефіцієнт платоспроможності. Ліквідність. Норматив миттєвої ліквідності. Норматив короткострокової ліквідності. Порядок складання та подання звітності кредитними спілками.

Надання кредитних послуг кредитною спілкою. Основні види позичок кредитних спілок. Регулятивний капітал, розрахунок регулятивного капіталу кредитної спілки.

### Методичні вказівки до вивчення теми

Кредитні спілки - це кооперативні фінансові установи, що надають своїм членам широкий спектр фінансових послуг. Вони створені з метою надання фінансової допомоги та підтримки своїм членам на взаємовигідних умовах. Основною особливістю кредитних спілок є їхня неприбутковість: вони працюють не для отримання прибутку, а для задоволення фінансових потреб своїх членів. Основним нормативним актом, що регулює діяльність кредитних спілок, є Закон України «Про кредитні спілки».

Основні фінансові послуги кредитних спілок:

1. Кредитування:

- споживчі кредити - кредити на покупку товарів тривалого користування, оплату медичних послуг, навчання, відпустки тощо;
- автокредити - фінансування покупки автомобілів на вигідних умовах;
- іпотечні кредити - кредити на покупку, будівництво або ремонт житла;
- кредити на розвиток бізнесу - фінансування малого та середнього бізнесу, стартапів та інших підприємницьких ініціатив.

2. Депозитні послуги:

- ощадні рахунки - можливість зберігати кошти та отримувати на них відсотки;
- термінові депозити - депозити на певний строк з фіксованою відсотковою ставкою;
- спеціальні накопичувальні програми - програми для накопичення коштів на конкретні цілі (навчання дітей, пенсія, великі покупки).

3. Платіжні послуги:

- оплата рахунків - можливість оплати комунальних послуг, мобільного зв'язку, інтернету тощо;

- перекази коштів: внутрішні та міжнародні грошові перекази.

#### 4. Фінансове консультування:

- консультації з фінансового планування - допомога в складанні індивідуальних фінансових планів, оптимізація витрат та доходів;

- інвестиційні консультації - поради щодо вигідного вкладення коштів та управління інвестиціями.

#### 5. Страхові послуги:

- страхування життя та здоров'я - поліс страхування на випадок хвороби, нещасного випадку або смерті;

- майнове страхування: страхування житла, автомобілів та іншого майна.

Переваги фінансових послуг кредитних спілок:

1. Вигідні умови. Кредитні спілки зазвичай пропонують нижчі відсоткові ставки за кредитами та вищі ставки за депозитами порівняно з банками.

2. Індивідуальний підхід. Кредитні спілки орієнтовані на потреби своїх членів і надають послуги з урахуванням їхніх фінансових можливостей та потреб.

3. Прозорість та довіра. Члени кредитних спілок є їхніми власниками, тому вони зацікавлені у прозорості діяльності та взаємній довірі.

4. Соціальна орієнтація. Кредитні спілки активно підтримують місцеві громади, фінансують соціальні проєкти та ініціативи.

Кредитні спілки відіграють важливу роль у фінансовій системі, надаючи своїм членам доступ до вигідних та доступних фінансових послуг. Вони сприяють фінансовій стабільності та добробуту своїх членів, підтримують місцеві громади та роблять фінансові послуги більш доступними для широких верств населення.

## Навчальний тренінг

### Ситуаційні вправи

#### *Ситуаційна вправа 1*

За даними Всесвітньої ради кредитних спілок, у 2021 році у світі нараховувалось 87,9 тисяч кредитних спілок з майже 393,9 мільйонами членів у 118 країнах-членах ради. Глобальний рівень проникнення, тобто співвідношення кількості членів кредитних спілок до економічно активного населення, становив 12,69%. Для порівняння, в Україні цей показник дорівнював лише 1,21%. У Європі та США кредитні спілки набагато поширеніші. Наприклад, у США рівень проникнення в 2021 році склав 61%, у Польщі – 5,5%, а в Литві – 9,5%.

З чим, на вашу думку, пов'язаний такий низький рівень розвитку кредитних спілок в Україні?

#### *Ситуаційна вправа 2*

30 серпня 2023 року Президент України підписав новий Закон України «Про кредитні спілки», який набуде чинності з 1 січня 2024 року. Цей закон покликаний суттєво оновити застарілий Закон «Про кредитні спілки» від 2001 року, який вже не відповідає сучасним вимогам розвитку українського небанків-

ського фінансового ринку та глобальним тенденціям. Новий закон вводить сучасні підходи до регулювання та функціонування кредитних спілок.

Основні завдання нового закону включають:

- розширення можливостей кредитних спілок для надання нових видів послуг;
- підвищення доступності фінансових послуг для широкого загалу;
- покращення вимог до ліцензування та корпоративного управління у кредитних спілках;
- збільшення рівня капіталізації та стійкості кредитних спілок для зміцнення надійності сектору та довіри споживачів;
- оптимізація порядку проведення загальних зборів членів кредитних спілок;
- введення ризик-орієнтованого підходу до нагляду за кредитними спілками;
- запровадження системи завчасного попередження ризиків для швидкого реагування на можливі проблеми у діяльності кредитних спілок;
- удосконалення процедури добровільного та примусового виходу кредитних спілок з ринку.

Оцініть інновації в новому Законі. Чи корисними вони будуть для ринку кредитних спілок?

### ***Ситуаційна вправа 3***

На сьогодні в Україні діють кілька асоціацій кредитних спілок: Всеукраїнська асоціація кредитних спілок, Національна асоціація кредитних спілок України, Всеукраїнська Асоціація Кредитних Спілок Військовослужбовців та Працівників Силових Відомств. Однак, їх статус як саморегулюючих організацій не визнано, і в законодавстві немає положень, що надають їм повноваження регулювати діяльність кредитних спілок. Це ускладнює розробку та впровадження єдиних правил поведінки на ринку кооперативного кредитування, професійних та технологічних стандартів, а також послаблює нагляд і контроль за дотриманням основних показників діяльності кредитних спілок, що негативно впливає на їх імідж і довіру до них.

Чи варто Україні створити єдину саморегулюючу організацію кредитних спілок з обов'язковим членством для всіх кредитних спілок, закріпленим на законодавчому рівні? Які можуть бути наслідки такого кроку?

### ***Ситуаційна вправа 4***

В Україні існує багато малих кредитних спілок, які мають низький рівень капіталізації та незначні активи. Це вказує на їхню неспроможність фінансувати великі проекти, такі як придбання дорогої техніки, обладнання, транспорту або нерухомості.

Що краще – багато дрібних кредитних спілок чи кілька крупних?

### ***Ситуаційна вправа 5***

У західних країнах існує розвинена інфраструктура системи кредитної кооперації, яка включає бюро кредитних історій, центри юридичної підтримки, центри внутрішнього аудиту, а також лізингові, факторингові та страхові ком-

панії, IT-компанії тощо. Ця інфраструктура забезпечує кредитні спілки та їх об'єднання консультаційними послугами, сучасними програмними продуктами, даними єдиної бази позичальників для зменшення кредитних ризиків, аудитом і управлінням ліквідністю.

Чи потрібна така інфраструктура кредитним спілкам України? Які задачі вона б могла виконати?

### ***Ситуаційна вправа 6***

Розгляньте такі можливі напрями діяльності кредитних спілок:

- надання фінансових послуг усім категоріям населення у сільській місцевості;
- функціональна інтеграція з територіальними громадами, іншими видами кооперативів, різними формами економічної або соціальної самоорганізації населення, професійними спілками, трудовими колективами, навчальними закладами;
- організація кредитування, консультаційної та інформаційної підтримки мешканців села;
- кредитування інфраструктури, яка обслуговує сільськогосподарське виробництво.

Чи можливо такими напрямками діяльності кредитних спілок щодо підтримки сільськогосподарських підприємств забезпечити економічний розвиток сільських територій?

### ***Ситуаційна вправа 7***

Ключовими параметрами розвитку ринку кредитних спілок за II квартал 2023 року є такі.

Активи у більшості кредитних спілок повільно зростали, але до кінця кварталу досягли лише 60% довоєнного рівня, зазначається у звіті.

Нові кредити збільшилися вдрує поспіль – майже на третину за квартал, особливо виділяються позики населенню на будівництво, ремонт, реконструкцію нерухомості. Це сприяло зростанню кредитного портфеля на 5% за квартал.

Значна частка кредитів у портфелі все ще прострочена на понад 90 днів – близько третини, як вказано в огляді.

За даними НБУ, обсяги фінансування від об'єднаних кредитних спілок зросли на 12%, а відтік коштів значно уповільнився. Помірна прибутковість забезпечила збільшення нерозподіленого прибутку.

Станом на 1 липня, 10 спілок порушували норматив достатності капіталу. Це на три установи менше, ніж у попередньому кварталі, але в п'ять разів більше, ніж торік, зазначили в НБУ.

Поясніть тенденцію, що простежується.

### **Тестові завдання**

1. Що не є ознакою членства в кредитній спілці?

- А. Спільне місце роботи або навчання;
- В. Належність до однієї професійної, громадської чи релігійної організації;
- С. Проживання в одному населеному пункті;

D. Матеріальний або майновий стан.

*2. Які з наведених активів не входять до складу майна кредитної спілки?*

- A. Вступні та обов'язкові пайові внески членів спілки;
- B. Доходи від державних цінних паперів, що були придбані кредитною спілкою;
- C. Грошові пожертвування та благодійні внески від юридичних або фізичних осіб;
- D. Депозитні внески на рахунки.

*3. Що кредитна спілка не має права самостійно визначати?*

- A. Відсоткову ставку на пайові та депозитні внески своїх членів;
- B. Відсотки за цінними паперами, що придбані кредитною спілкою;
- C. Тарифи на послуги, що надаються спілкою;
- D. Умови видачі кредитів та строки їх повернення.

*4. Які внески не здійснюють члени кредитної спілки?*

- A. Вступний внесок;
- B. Обов'язковий пайовий внесок;
- C. Страховий внесок;
- D. Цільовий внесок.

*5. Як використовуються кошти, що належать членам кредитної спілки?*

- A. Для надання кредитів іншим членам спілки;
- B. Для купівлі державних цінних паперів;
- C. Для вкладення на депозит у банках;
- D. Жоден із варіантів не є правильним.

### **Питання для самоконтролю**

1. Як кредитна кооперація сприяє взаємодопомозі та економічному захисту населення на ринкових умовах?

2. Які були походження перших кредитних кооперативів і де вони виникли? В чому полягає унікальність кредитних спілок як фінансових установ?

3. На яких принципах базується сучасна діяльність кредитних спілок?

4. Які аспекти відображаються у статуті кредитної спілки?

5. Які основні принципи організації членства в кредитній спілці?

6. Хто здійснює державну реєстрацію кредитних спілок?

7. Які основні фінансові послуги надаються членам кредитних спілок?

8. Які джерела використовуються для формування активів кредитних спілок?

9. Які можливі види внесків, які можуть здійснювати члени кредитних спілок? На які цілі спрямовуються внески, які здійснюються не членами кредитних спілок?

10. Які основні джерела формування капіталу кредитних спілок?

11. Які особливості в процесі формування резервного капіталу у кредитних спілках?

12. Як проводиться розрахунок суми активів, врахованих з урахуванням ризику кредитної спілки?
13. Які активи класифікуються як продуктивні, а які як непродуктивні?
14. Які є основні етапи розрахунку нерозподіленого доходу у кредитних спілках? Яким чином визначається максимально можлива сума нерозподіленого доходу, яка може бути призначена для додаткових пайових внесків?
15. Які методи використовуються для розподілу доходу на пайові внески у кредитних спілках?
16. Які режими регулювання існують для кредитних спілок і як вони класифікуються? Які основні вимоги пред'являються до якості системи управління кредитних спілок?
17. Що включає в собі суть та порядок розрахунку коефіцієнта платоспроможності?
18. Які є основні ознаки неплатоспроможності кредитної спілки?
19. Що характеризує норматив миттєвої ліквідності в кредитних спілках? Як проводиться розрахунок коефіцієнта короткострокової ліквідності?
20. Як обчислюється показник прибутковості і яке його нормативне значення?
21. Які основні нормативи якості активів відомі у кредитних спілках?
22. Як охарактеризувати порядок надання позичок членам в кредитних спілках?
23. Які повноваження відносяться до компетенції кредитного комітету у кредитних спілках?
24. Як проходить процес формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок?
25. Як визначається кількість днів прострочення платежу за кредитом?
26. Які джерела використовуються для формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок?
27. Що розуміється під безнадійним кредитом?
28. Які заходи передбачені для повернення позичок кредитній спілці? Які можливі дії, спрямовані на примусове стягнення боргів, можуть використовуватися кредитною спілкою?

## **Тема 6. Ломбардні послуги**

- 6.1. Сутність ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг.
- 6.2. Кредитні послуги ломбарду.
- 6.3. Супутні послуги ломбарду.
- 6.4. Вимоги до обліку й облікової та реєструючої систем ломбарду.

Сутність ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг. Надання фінансових послуг ломбардом. Правила ломбардної діяльності.

Кредитні послуги ломбарду. Фінансовий кредит ломбарду. Договір фінансового кредиту. Змішаний договір.

Супутні послуги ломбарду. Страхування предмета застави. Способи продажу заставленого майна. Вимоги до обліку й облікової та реєструючої систем ломбарду.

### Методичні вказівки до вивчення теми

Ломбардні послуги - це вид фінансових послуг, що надаються ломбардами. Ломбарди є спеціалізованими фінансовими установами, які надають короткострокові кредити під заставу майна. Основною метою ломбардів є швидке забезпечення клієнтів грошовими коштами на короткий строк без потреби перевірки кредитоспроможності. Ломбарди утворюються і діють відповідно до Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», «Про заставу» та інших.

Основні послуги ломбардів:

1. Кредитування під заставу майна:

- золото та ювелірні вироби - ломбард приймає в якості застави вироби з дорогоцінних металів та каменів, надаючи кредит на основі їх вартості;
- побутова техніка та електроніка - прийом у заставу різноманітної побутової техніки, мобільних телефонів, комп'ютерів тощо;
- автотранспорт - кредити під заставу автомобілів та іншого транспорту;
- цінності та антикваріат - прийом у заставу предметів мистецтва, антикваріату, колекційних речей.

2. Оцінка вартості майна:

- експертна оцінка - ломбарди надають послуги з професійної оцінки вартості заставного майна, що є важливим етапом у процесі кредитування.

3. Зберігання майна:

- сейфове зберігання - ломбарди пропонують послуги безпечного зберігання цінностей та майна, що не потребує негайного продажу або використання.

Переваги ломбардних послуг:

1. Швидкість отримання коштів - процес отримання кредиту в ломбарді займає мінімальний час, зазвичай від декількох хвилин до години.

2. Простота оформлення - для отримання кредиту не потрібні довідки про доходи або перевірка кредитної історії, достатньо мати заставне майно.

3. Гнучкі умови погашення - ломбарди зазвичай пропонують гнучкі умови повернення кредиту, що дозволяє клієнтам вибрати найбільш зручний для них варіант.

4. Безпека зберігання - майно, передане в заставу, зберігається в надійних умовах та під охороною.

Недоліки ломбардних послуг:

1. Високі відсоткові ставки - відсоткові ставки за кредитами в ломбардах значно вищі, ніж у банках або кредитних спілках.

2. Ризик втрати майна - у разі неповернення кредиту в строк клієнт може втратити своє заставне майно.

3. Обмежений розмір кредиту - сума кредиту залежить від вартості заставного майна і зазвичай не перевищує певний відсоток від його оціненої вартості.

Ломбардні послуги є важливою складовою фінансової системи, пропонуючи швидкий та доступний спосіб отримання коштів на короткий строк. Вони можуть бути корисними для осіб, які потребують негайної фінансової допомоги

і мають майно, яке можна використати як заставу. Водночас, висока вартість таких послуг і ризик втрати майна вимагають від клієнтів обережного підходу та відповідального ставлення до використання ломбардних послуг.

## Навчальний тренінг

### Ситуаційні вправи

#### *Ситуаційна вправа 1*

У селі Голубівка Сумської області виникла суспільна обуреність через вчительку, яка, намагаючись заробити 36 тисяч гривень, продала 12 шкільних планшетів через ломбард. Жінка віддавала планшети на зберігання в ломбард ще з початку літа.

У Житомирській області на лаві підсудних опинився начальник служби логістики однієї з військових частин регіону. Слідство встановило, що в умовах воєнного стану він почав здавати в ломбард і продавати в інтернеті військове майно, до якого мав доступ, винісши 60 камер нічного бачення та 8 тепловізорів різних моделей, частина з яких була придбана за кошти волонтерів.

Чому такі випадки стали можливими?

#### *Ситуаційна вправа 2*

У другому кварталі 2023 року найбільше зростання активів у небанківському фінансовому секторі зафіксували ломбардні установи, які збільшили свої активи на 264 мільйони гривень. Цю інформацію містить звіт Національного банку України про діяльність не банківського фінансового сектору.

Зазвичай, під час кризових явищ в економіці кількість клієнтів ломбардів збільшується приблизно на 25%.

Чому має місце така закономірність?

#### *Ситуаційна вправа 3*

З початку повномасштабної війни кількість ломбардів на ринку зменшилася на 113, що становить майже половину їхнього числа на початок 2022 року, коли було 259 установ. Згідно з даними Національного банку України на початок 2024 року в Україні функціонує 146 ломбардів. У 2022 році ринок залишили 76 учасників, а у 2023 році — 37.

Друге півріччя 2022 року було випробуванням для ломбардного ринку через перебої з електропостачанням і необхідність адаптації робочих процесів у ломбардних відділеннях.

У порівнянні з довоєнним періодом, кількість клієнтів ломбардів майже зменшилась наполовину, а обсяг кредитних портфелів значно скоротився. Це пов'язують з виїздом багатьох людей за межі України, за даними Асоціації ломбардів.

Незважаючи на зменшення числа учасників ринку у 2023 році, активи активних ломбардів виросли до понад 4,5 мільярдів гривень за даними НБУ, що порівняно з 4,3 мільярдів гривень перед війною.

Як пояснити ці процеси?

### ***Ситуаційна вправа 4***

Інколи відбуваються ситуації, коли в ломбарди передається майно, яке виявляється краденим, і після того, як це майно повертається законному власнику, ломбарди стикаються з фінансовими збитками через втрату заставного майна.

Яким чином має бути врегульована така ситуація?

### ***Ситуаційна вправа 5***

Закон «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від грудня 2021 року (1953-ІХ) значно розширив можливості ломбардів, починаючи з 1 січня. Тепер ломбарди мають право надавати послуги обміну валют і здійснювати переказ коштів (без необхідності відкривати банківський рахунок) в межах своєї ліцензії на ломбардну діяльність. Однак для здійснення валютних операцій ломбардам потрібна окрема ліцензія Національного банку України.

Як це нововведення впливає на фінансовий ринок в цілому?

### ***Ситуаційна вправа 6***

Ломбарди вважаються одним із найбільш неризикових сегментів небанківського фінансового сектору для клієнтів, які користуються їхніми послугами.

Чи дійсно ломбарди є такими? Чому?

## **Тестові завдання**

*1. Що таке ломбард?*

- A. Небанківська фінансова установа;
- B. Установа, яка надає фінансові послуги;
- C. Кредитна установа;
- D. Установа для зберігання майна та ювелірних виробів.

*2. Які послуги не належать до фінансових послуг ломбарду?*

- A. Надання кредитів фізичним особам;
- B. Оцінка майна, що виступає заставою;
- C. Довірче управління фінансовими активами юридичних осіб;
- D. Надання іпотечних кредитів.

*3. Як називається операція, при якій ломбард надає фізичним особам кошти під заставу майна на визначений період та на умовах платності?*

- A. Кредит під заставу рухомого майна;
- B. Кредит під заставу майнових прав;
- C. Позика під заставу побутових предметів;
- D. Фінансовий кредит ломбарду.

*4. Кому ломбарди надають кредити?*

- A. Фізичним та юридичним особам;
- B. Лише фізичним особам;
- C. Банкам і небанківським фінансовим установам;
- D. Підприємствам.

5. *За рахунок яких коштів ломбард надає фінансові кредити?*

- A. Власних фінансових ресурсів;
- B. Залучених від юридичних осіб;
- C. Залучених від фізичних та юридичних осіб;
- D. Власних та залучених коштів від юридичних або фізичних осіб.

### **Питання для самоконтролю**

1. У якій країні та коли вперше з'явилися ломбарди? Де на території України виник перший ломбард?
2. Що означає поняття ломбардної діяльності?
3. Хто може заснувати ломбард? Яким вимогам повинен відповідати ломбард?
4. Який державний орган регулює діяльність ломбардів? Як проходить процес державної реєстрації ломбарду?
5. Яку інформацію повинні містити правила ломбардної діяльності?
6. Які фінансові послуги надають ломбарди? Які послуги ломбарду вважаються супутніми?
7. Що є засобом забезпечення зобов'язань за фінансовим кредитом у ломбарді?
8. Як відбувається оформлення застави майна в ломбарді? Що має включатися до договору застави у ломбарді?
9. В чому полягають особливості послуги ломбарду з відповідального зберігання рухомого та нерухомого майна?
10. Чому мікрокредитування через мережу ломбардів є значно дорожчим, ніж банківське кредитування?
11. Які особливості надання фінансових кредитів під заставу ювелірних виробів у ломбарді?
12. Чи здійснюють ломбарди надання фінансових кредитів під заставу транспортних засобів? Чому?
13. Які відмінності існують у процедурі надання фінансових кредитів під заставу цінних паперів у ломбарді?
14. Які методи продажу заставленого майна використовуються ломбардами? Опишіть особливості реалізації заставленого майна через аукціони в ломбардах.
15. В чому суть облікової та реєструючої систем ломбарду?
16. Які основні завдання та функції облікової та реєструючої систем ломбарду?
17. З якою метою створюються саморегулівні організації ломбардів і на що вони спрямовані?

## **РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУТИ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА ТА ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ НА ОКРЕМИХ СЕКТОРАХ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

### **Тема 7. Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла**

7.1. Сутність фінансових послуг з управління майном при фінансуванні будівництва житла.

7.2. Фінансування будівництва житла через фонди фінансування будівництва (ФФБ ).

7.3. Фонди операцій з нерухомістю (ФОН) на ринку фінансових послуг.

7.4. Нагляд та регулювання діяльності управителів ФФБ і ФОН.

Сутність фінансових послуг з управління майном при фінансуванні будівництва житла. Фонд фінансування будівництва. Фонд операцій з нерухомістю. Основні суб'єкти системи надання послуг з управління майном при фінансуванні будівництва житла. Установник управління майном. Договір управління майном. Фінансування будівництва. Забудовник.

Фінансування будівництва житла через фонди фінансування будівництва (ФФБ ). Механізм функціонування ФФБ. Функціонування ФФБ з управителем фонду – фінансовою компанією. Функціонування ФФБ з управителем фонду – банком. Порядок створення ФФБ. Укладання договору про участь у фонді фінансування будівництва. Особливості фінансування будівництва через ФФБ. Види фондів фінансування будівництва. Розподіл повноважень забудовника та управителя у фондах фінансування будівництва виду А і Б. Види і розмір винагороди управителя ФФБ

Фонди операцій з нерухомістю (ФОН) на ринку фінансових послуг. Створення фонду операцій з нерухомістю. Сертифікат ФОН. Емісія сертифікатів ФОН. Функціонування фонду операцій з нерухомістю. Винагорода управителя ФОН.

Нагляд та регулювання діяльності управителів ФФБ і ФОН. Ліцензійні умови діяльності із залучення коштів для фінансування об'єктів будівництва. Основні напрями нагляду та регулювання діяльності управителів ФФБ і ФОН. Фінансові нормативи установ — управителів ФФБ та ФОН.

### **Методичні вказівки до вивчення теми**

Фінансові установи надають послуги із залучення коштів від фізичних та юридичних осіб для фінансування будівництва житла. Відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми та управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», залучення коштів населення в будівництво повинно здійснюватися через спеціальні фонди. Це забезпечує контроль за використанням коштів та знижує ризики для інвесторів.

Основні види фондів:

1. Фонд фінансування будівництва (ФФБ) - призначений для залучення коштів, які будуть використані для будівництва житла. Довірителі передають кошти управителю, який розпоряджається ними згідно з умовами договору і правил фонду.

2. Фонд операцій з нерухомістю (ФОН) - призначений для залучення коштів шляхом випуску сертифікатів доходу. Інвестори отримують сертифікати, які дають право на дохід від операцій з нерухомістю, управителем якої є фонд.

Переваги фінансування через спеціальні фонди:

1. Законодавче регулювання - чіткий розподіл функцій між учасниками процесу – забудовниками, управителями фондів, інвесторами – забезпечує прозорість та контроль за використанням коштів.

2. Зниження ризиків - фонди працюють під контролем державних регуляторів у сфері ринків фінансових послуг, що підвищує надійність інвестування.

3. Прозорість інвестування - управителі фондів зобов'язані надавати інвесторам регулярні звіти про використання коштів.

Учасники системи:

1. Установники управління майном - особи, які передають своє майно управителю.

2. Довірителі - фізичні або юридичні особи, які інвестують свої кошти в фонд фінансування будівництва.

3. Управителі - фінансові установи, що здійснюють управління коштами фонду.

4. Забудовники - особи або компанії, які здійснюють будівництво.

5. Страхові компанії - здійснюють страхування ризиків, пов'язаних з будівництвом.

6. Емітенти і власники сертифікатів ФОН - особи, що володіють сертифікатами доходу від фонду операцій з нерухомістю.

Договори з управління майном встановлюють умови, за яких установник управління передає майно управителю для досягнення визначених цілей. Для ФФБ це договір про участь у фонді, а для ФОН – договір на придбання сертифікатів фонду.

Об'єкти управління майном:

1. Фонд фінансування будівництва (ФФБ) - кошти, передані управителю для фінансування будівництва житла.

2. Фонд операцій з нерухомістю (ФОН) - кошти та майно, отримані в управління для операцій з нерухомістю.

Управителі фондів забезпечують контроль за цільовим використанням коштів, а також здійснюють управління ризиками, пов'язаними з будівництвом. Майнові ризики підлягають обов'язковому страхуванню, що забезпечує додатковий захист для інвесторів.

Фінансові послуги з управління майном при фінансуванні будівництва житла забезпечують ефективне залучення та використання коштів інвесторів, знижують ризики та підвищують прозорість процесу інвестування. Законодавче регулювання та контроль з боку державних органів сприяють надійності та безпеці інвестицій в будівництво житла.

## Навчальний тренінг

### Ситуаційні вправи

#### *Ситуаційна вправа 1*

У 1993 році в Україні було створено банк «Аркада», спеціалізація якого полягала на фінансових послугах у сфері житлового будівництва. Банк співпрацював з холдинговою компанією «Київміськбуд» і розробив програму для залучення коштів населення на будівництво житла.

У 1995 році банк розширив свою діяльність, пропонуючи інвестиційні можливості у житловому будівництві для населення, а в 1998 році почав надавати кредити на ці цілі. Для захисту внесків від інфляції, у 1999 році був запроваджений універсальний механізм ОдІн (одиниця інвестування), і банк також створив Фонд фінансування будівництва для захисту інтересів своїх інвесторів.

Банк «Аркада» був одним з лідерів у галузі кредитування інвестицій у будівництво житла, впроваджуючи нові фінансові інструменти, передбачені законодавством. У 2006 році ТОВ «Іпотечна компанія «Аркада-фонд» отримало визнання від Національного бізнес-рейтингу України в категорії "Посередництво в кредитуванні" і було нагороджено медаллю «Лідер галузі». У 2007 році був створений перший публічний фонд операцій з нерухомістю. АКБ «Аркада» став першою банківською установою, яка успішно впровадила фінансові механізми, визначені Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», та запропонувала нові фінансові інструменти для широкого кола інвесторів у сфері будівництва житла.

Чи можна вважати, що саме банк «Аркада» започаткував в Україні таку фінансову послугу, як фінансування будівництва житла?

### ***Ситуаційна вправа 2***

У 1993 році в Україні було запроваджено інноваційний інструмент під назвою ОдІн (одиниця інвестування) через ініціативу банку «Аркада». Цей механізм був впроваджений відповідно до Закону України «Про проведення експерименту в житловому будівництві на базі холдингової компанії «Київміськбуд» і мав на меті боротьбу з інфляцією.

ОдІн був умовною розрахунковою одиницею, яка не підлягала інфляції і мала сталу купівельну спроможність. Його вартість визначалася банком шляхом установлення курсу до української гривні, що базувалася на даних Державної служби статистики про індекс інфляції, ціни на будівництво житла, вартість будівельних матеріалів та інших внутрішніх розрахунків.

Банк «Аркада» регулювала використання ОдІн згідно з Законом України, що забезпечувала інфляційне застереження для збереження реальної вартості грошових вимог і доходів банку. Цей механізм також використовувався для індексації платежів позичальників за договорами про іпотечне кредитування.

Динаміка курсу ОдІн відображала масштаби інфляції в Україні і підтверджувала його антиінфляційну функцію. Наприклад, станом на 1 січня 2000 року ОдІн мав вартість 12,027 гривні, а на 1 січня 2008 року — 28,1477 гривні, на 1 січня 2014 року — 45,6346 гривні і на 1 грудня 2017 року — 77,9618 гривні.

Наскільки унікальною була така практика?

### ***Ситуаційна вправа 3***

У 2019 році український ринок нерухомості став свідком серйозних проблем у банку «Аркада». Ці проблеми були пов'язані з кількома ключовими аспектами:

1. Була порушена справа щодо земельної ділянки в районі житлового масиву «Осокорки», де «Аркада» планувала будувати житловий комплекс «Патрі-

отика на озерах». Частину будинків вже здали, але будівництво інших було призупинено на невизначений термін.

2. Виникли проблеми з житловим комплексом «Еврика» в Голосіївському районі Києва, поруч зі станцією метро «Іподром», де будівництво закінчили, але об'єкти не були здані в експлуатацію.

3. Наприкінці 2019 року відбувся судовий процес щодо суми в 365 млн гривень, яку банку «Аркада» повинні були повернути з бюджету міста на будівництво інфраструктури, але ці кошти так і не були відшкодовані.

Ці проблеми спричинили значну недовіру до банку серед інвесторів і споживачів у другій половині 2019 року. У 2020 році активісти з числа інвесторів написали понад тисячу звернень до місцевих органів влади, була створена робоча група при Кабінеті Міністрів для вирішення цих проблем.

Національний банк прийняв рішення визнати «Аркаду» проблемним банком і з 25 серпня ввів тимчасову адміністрацію. 72% вкладників отримують свої вклади повністю завдяки гарантії Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на суму до 200 тисяч гривень. Після виплати гарантованої суми Фонд буде працювати з активами банку для погашення заборгованості перед іншими кредиторами.

Також було розпочато кримінальне провадження щодо присвоєння президентом банку суми 50 млн гривень, а компанія «Київміськбуд» проводить аудит об'єктів банку «Аркада».

Чому, здавалося б, надійний та перспективний забудовник виявився шахраєм?

#### ***Ситуаційна вправа 4***

Будівельна афера «Еліта-Центр» у Києві стала однією з найбільших і найрезонансніших справ в Україні, залучивши увагу уряду і президента. В результаті цієї афери постраждало понад півтори тисячі людей.

Афера полягала в тому, що інвестиційно-будівельна компанія «Еліта-Центр» укладала договори з громадянами на пайову участь у будівництві житлових будинків у різних районах Києва. Пропонована вартість квадратного метра житла становила від 3025 гривень, причому за стовідсоткову оплату надавали знижку до 3%. Перший будинок планували здати в другому кварталі 2006 року. Деякі фінансові установи пропонували кредити на житло, тому багато людей вкладали свої багаторічні заощадження та позичені кошти. Серед інвесторів були не тільки пересічні громадяни, але й декілька високопосадовців та відомих особистостей Києва. Всього було ошукано 1759 осіб.

Насправді будівництво квартир не велося, а шахраї продавали одні й ті ж квартири кільком покупцям одночасно. Правоохоронні органи встановили, що загальна сума, яку шахраї отримали таким чином, сягнула 400 мільйонів гривень.

Чому стала можливою така афера?

#### ***Ситуаційна вправа 5***

Аналізуючи досвід європейських країн, можна побачити, що кожна країна використовує свій унікальний інструмент фінансування будівництва. Наприклад, у Німеччині інвестори підписують договори не з забудовниками, а з фі-

нансовими установами, які контролюють хід будівництва і перераховують гроші відповідно до графіка виконаних робіт.

В Італії інвестори підписують договори із забудовниками, які зобов'язані отримати поручительські гарантії від банків, страхових компаній або фінансових посередників для забезпечення виконання своїх зобов'язань. Гаранти повинні бути членами Фонду солідарності покупців незавершених об'єктів, створеного при Міністерстві економіки і фінансів, який формується за рахунок обов'язкових внесків компаній, що надають забудовникам поручительські гарантії. Метою Фонду є виплата компенсацій інвесторам у разі незавершеного будівництва.

У Франції основним видом договору є угода про купівлю-продаж нерухомості у майбутньому стані готовності. Забудовники повинні надати фінансові гарантії завершення будівництва, які забезпечуються банком або страховою компанією. Додатково об'єкти страхуються від прихованих дефектів терміном до 10 років.

У Польщі діє механізм, схожий до німецького. Для кожного об'єкта будівництва відкривається окремий рахунок, де акумулюються кошти покупців, що дозволяє контролювати їхнє цільове використання. Частина суми заморожується, що дозволяє повернути гроші інвесторам або покупцям у разі відмови від житла або бажання змінити квартиру. Банк перевіряє готовність кожного етапу будівництва перед перерахуванням грошей забудовнику і здійснює остаточний розрахунок лише після отримання нотаріально засвідченого документа про передання права власності на житло покупцю.

Чому європейські країни використовують лише по одному інструменту фінансування будівництва?

### ***Ситуаційна вправа 6***

Чи можна вважати управління ФОН фінансовою послугою? Якщо уважно прочитати текст закону, то можна побачити, що діяльність управителя полягає в управлінні майном довірителя. Однак у законі про фінансові послуги такої послуги не передбачено (див. ст. 4). У законі йдеться про довірче управління фінансовими активами, що не є тотожним. Якщо інвесторами ФОН є виключно юридичні особи і управитель фактично не надає жодної фінансової послуги, то навіщо тоді вимога, щоб управитель був фінансовою компанією або мав дозвіл на емісію сертифікатів ФОН? І таких запитань можна поставити багато.

Чи погоджуєтеся ви з тим, що через відсутність в Україні чіткої і зрозумілої стратегії розбудови фінансового ринку (навіть на рівні термінології), кожен новий закон, що стосується фінансового ринку, лише сприятиме збільшенню плутанини у фінансовому законодавстві?

### ***Ситуаційна вправа 7***

Сертифікат ФОН. Закон визначає сертифікат ФОН як цінний папір. Проте, у змінах до закону про оподаткування прибутку зазначено, що сертифікат ФОН – це вид інвестиційного сертифіката, хоча закон про ІСІ не передбачає ані видів, ані належності інвестиційного сертифіката до певної групи цінних паперів. Питання класифікації сертифіката ФОН як пайового, боргового чи похідного цінного паперу (за проектом закону про цінні папери і фондовий ринок) є

важливим, оскільки оподаткування операцій з цінними паперами залежить від їх виду. Цікаво, що буквально прочитання закону про фінансування будівництва житла може навести на висновок, що сертифікат ФОН є подібним до складської розписки на частину активів ФОН. Тобто, це похідний цінний папір, але не вид інвестиційного сертифіката, який, за уважного розгляду закону про ІСІ, також є похідним цінним папером. Якщо це так, то колективні інвестори не зможуть інвестувати в цей фінансовий інструмент, що суперечить світовій практиці.

Чому в українському законодавстві існують такі системні проблеми?

### Тестові завдання

*1. Залучення коштів населення, залежно від мети, може відбуватися через такі фонди:*

- А. Фонд фінансування будівництва (ФФБ), якщо метою є отримання житла у власність довірцями;
- В. Фонд операцій з нерухомістю (ФОН), де учасники отримують сертифікати доходу;
- С. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;
- Д. Жоден із вказаних фондів.

*2. Хто є суб'єктами системи фінансово-кредитних механізмів у сфері будівництва та операцій з нерухомістю?*

- А. Установники управління майном;
- В. Довірителі;
- С. Управителі;
- Д. Забудовники;
- Е. Страхові компанії;
- Ф. Емітенти та власники сертифікатів ФОН.

*3. Хто виступає установником управління майном у фондах фінансування будівництва?*

- А. Довіритель;
- В. Власник сертифікатів;
- С. Банк;
- Д. Національний банк України.

*4. Які майнові ризики пов'язані з участю у фонді фінансування будівництва?*

- А. Затримка введення об'єкта будівництва або інвестування в експлуатацію;
- В. Невідповідність технічних характеристик об'єкта вимогам державних стандартів та норм;
- С. Неналежне або несвоєчасне виконання робіт на об'єкті будівництва чи інвестування;
- Д. Відсутність технічної документації на обладнання, яке встановлюється на об'єкті інвестування;

Е. Ненадання управителем інформації, передбаченої правилами фонду або договором про участь у ФФБ.

*5. Які переваги участі банків як управителів ФФБ у фінансуванні будівельних проєктів?*

- А. Забезпечення ефективного фінансування об'єктів на всіх етапах реалізації проєкту;
- В. Дотримання строків виконання будівельних робіт;
- С. Оптимізація витрат за проєктом;
- Д. Своєчасне виконання проєктної документації.

### **Питання для самоконтролю**

1. У чому полягає основна суть фінансово-кредитних механізмів у сфері будівництва житла та нерухомості?
2. Хто є основними учасниками фінансово-кредитних механізмів у будівництві житла?
3. Які переваги надають схеми фінансування будівництва через ФФБ та ФОН? Хто виступає ініціатором управління майном під час створення ФФБ і ФОН?
4. Що таке фонд фінансування будівництва і з якою метою його створюють? За яких умов ФФБ вважається створеним? Яка організація може бути управителем ФФБ?
5. Які ризики майна повинні бути застраховані за договором участі у ФФБ?
6. Як взаємодіють учасники фінансування будівництва житла у рамках функціонування ФФБ? Які особливості характерні для взаємовідносин управителя ФФБ із забудовником?
7. У чому полягає сутність об'єкта будівництва та об'єкта інвестування?
8. З якою метою управитель використовує рахунок фонду фінансування будівництва? Для яких операцій застосовуються кошти оперативного резерву, накопичені на рахунку ФФБ?
9. Які умови містить договір про участь у ФФБ? Як визначається вартість зобов'язань довірителя щодо внесення коштів до ФФБ?
10. У чому полягає сутність вимірної одиниці об'єкта інвестування? Як обчислюється поточна вартість вимірної одиниці об'єкта інвестування?
11. Які існують види фондів фінансування будівництва та в чому їх відмінності?
12. Назвіть основні види винагороди управителя ФФБ і як визначається її розмір.
13. Яка фінансова установа може створити ФОН? Які дії повинна здійснити фінансова установа для створення ФОН?
14. Що відображається у проспекті емісії сертифікатів ФОН? Яка сума може бути передбачена для випуску сертифікатів ФОН?
15. У якій формі можуть бути випущені сертифікати фондів операцій з нерухомістю? Які основні етапи емісії сертифікатів ФОН?
16. Як визначається розмір чистих активів фонду операцій з нерухомістю? У якому випадку управитель ФОН не отримує винагороду?

17. За яких умов управитель може прийняти рішення про припинення діяльності ФОН та викуп його сертифікатів?
18. Які основні напрямки нагляду та регулювання діяльності управителів ФФБ та ФОН?
19. Які фінансові нормативи встановлені для установ-управителів ФФБ та ФОН і яке їхнє нормативне значення?
20. Які особливості розрахунку показника платоспроможності ліцензіата?

## **Тема 8. Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення**

- 8.1. Сутність та принципи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.
- 8.2. Недержавні пенсійні фонди та їх класифікація.
- 8.3. Діяльність недержавного пенсійного фонду на ринку фінансових послуг.
- 8.4. Оцінка фінансового стану недержавного пенсійного фонду.
- 8.5. Участь страхових компаній та банків у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Сутність та принципи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Трирівнева система пенсійного забезпечення в Україні. Система недержавного пенсійного забезпечення. Принципи недержавного пенсійного забезпечення.

Недержавні пенсійні фонди та їх класифікація. Система недержавного пенсійного забезпечення. Принципи недержавного пенсійного забезпечення

Недержавний пенсійний фонд (НПФ). Види недержавних пенсійних фондів. Класифікація НПФ згідно із зарубіжною практикою: автономні НПФ, неавтономні НПФ.

Діяльність недержавного пенсійного фонду на ринку фінансових послуг. Організація діяльності недержавного пенсійного фонду. Порядок реєстрації недержавного пенсійного фонду. Функції ради недержавного пенсійного фонду. Схема функціонування недержавного пенсійного фонду. Функції суб'єктів, що обслуговують недержавний пенсійний фонд. Особливості сплати пенсійних внесків та здійснення пенсійних виплат. Схема дії пенсійного контракту. Особливості сплати пенсійних внесків. Особливості здійснення пенсійних виплат. Використання активів недержавного пенсійного фонду. Напрями використання активів недержавного пенсійного фонду. Загальні вимоги до структури активів пенсійного фонду. Порядок припинення діяльності недержавного пенсійного фонду.

Оцінка фінансового стану недержавного пенсійного фонду. Оцінка надійності функціонування недержавного пенсійного фонду. Рівень диверсифікації активів недержавного пенсійного фонду. Оцінка інвестиційного портфеля пенсійного фонду. Оцінка економічної ефективності діяльності недержавного пенсійного фонду. Чиста вартість одиниці пенсійних внесків. Чиста вартість активів пенсійного фонду. Оцінка ліквідності пенсійного фонду. Оцінка зворотності пенсійних накопичень учасників фонду.

Участь страхових компаній та банків у системі недержавного пенсійного забезпечення. Фінансові посередники, які здійснюють недержавне пенсійне забезпечення. Участь банків у системі недержавного пенсійного забезпечення.

### **Методичні вказівки до вивчення теми**

Недержавне пенсійне забезпечення є важливою складовою сучасної пенсійної системи, що доповнює державне пенсійне страхування. Воно спрямоване на забезпечення громадян додатковими джерелами доходу на пенсії. Згідно із Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», ці послуги нада-

ються через спеціальні фінансові установи — недержавні пенсійні фонди (НПФ), страхові компанії та банки.

Основні учасники системи недержавного пенсійного забезпечення:

1. Недержавні пенсійні фонди (НПФ) - акумулюють внески від фізичних та юридичних осіб і вкладають ці кошти у різні фінансові інструменти з метою їх примноження. Вони працюють на принципах добровільності, накопичувальності та індивідуальності підходу до кожного учасника.

2. Страхові компанії - пропонують пенсійні накопичувальні програми, що дозволяють клієнтам робити регулярні внески з подальшим отриманням пенсійних виплат. Ці компанії також можуть надавати додаткові послуги, такі як страхування життя та здоров'я.

3. Банки - можуть відкривати пенсійні рахунки, на які клієнти вносять кошти з метою їх накопичення для пенсії. Вони пропонують різні фінансові продукти, що дозволяють інвестувати накопичення у надійні активи.

Основні переваги недержавного пенсійного забезпечення:

1. Додатковий дохід на пенсії - учасники НПФ отримують додаткові виплати до державної пенсії, що підвищує їхній рівень життя після виходу на пенсію.

2. Гнучкість і добровільність - громадяни самостійно вирішують, яку суму і як часто вони хочуть вносити на свій пенсійний рахунок.

3. Прозорість і контроль - діяльність НПФ та інших фінансових установ регулюється законодавством, що забезпечує прозорість їх діяльності і захист інтересів учасників.

Процедура участі в системі недержавного пенсійного забезпечення:

1. Вибір установи - громадянин обирає НПФ, страхову компанію чи банк, виходячи з умов та пропозицій.

2. Укладення договору - після вибору установи укладається договір, в якому зазначаються умови накопичення і виплати пенсії.

3. Внески - учасник робить регулярні внески згідно з умовами договору.

4. Інвестування коштів - установа інвестує кошти учасника у фінансові інструменти для примноження капіталу.

5. Отримання виплат - після досягнення пенсійного віку або інших умов, передбачених договором, учасник починає отримувати пенсійні виплати.

6. Регулювання і нагляд - діяльність НПФ та інших фінансових установ у сфері недержавного пенсійного забезпечення регулюється державними регуляторами.

7. Законодавча база - основні положення регулюються Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV та іншими нормативними актами.

Недержавне пенсійне забезпечення є важливим інструментом для підвищення рівня життя громадян на пенсії. Воно забезпечує додаткові джерела доходу, гнучкість у накопиченні коштів і прозорість у їх використанні. Фінансові установи, що надають ці послуги, працюють під контролем державних органів, що забезпечує надійність і безпеку інвестованих коштів.

## Навчальний тренінг

### Ситуаційні вправи

#### *Ситуаційна вправа 1*

Знайдіть інформацію про діючі в Україні недержавні пенсійні фонди. Класифікуйте їх за основними видами та зберіть інформацію стосовно їх діяльності (місто та рік реєстрації, чиста вартість активів, чиста вартість одиниці пенсійних активів тощо). Зробіть висновки щодо розташування недержавних пенсійних фондів в Україні.

#### *Ситуаційна вправа 2*

В українських умовах, особливо в період війни, найбільша проблема полягає у відсутності надійних механізмів для інвестування. Фонд, який накопичує пенсійні заощадження громадян, має інвестувати ці кошти, щоб вони не втрачали свою вартість через інфляцію. У світовій практиці основним інструментом для таких інвестицій є фондові біржі. Вітчизняний фондовий ринок, який і до війни не відзначався успішністю, наразі взагалі не функціонує.

Чи означає це, що брати участь в недержавному пенсійному страхуванні немає сенсу?

#### *Ситуаційна вправа 3*

Поведінкова економіка та міжнародний досвід свідчать про те, що більшість учасників, автоматично зарахованих до пенсійних планів, вирішують не виходити з них та не зменшувати розмір своїх внесків, особливо коли такий самий внесок додатково надходить на їхню користь з боку роботодавця або держави. У Великобританії це підтверджує статистика: автоматичне зарахування змінило тенденцію до зменшення пенсійних заощаджень на протилежну – участь працівників у пенсійних планах збільшилась з 47% працівників, які мали на це право, у 2012 році (перший рік запровадження) до 76% у 2018 році

Програма «Завтра заощаджуй більше» в США – це поведінкове втручання, що вперше запропонували Річард Тейлер, лауреат Нобелівської премії в галузі економіки, та Шломо Бенарці. Втручання складається з трьох головних компонентів. По-перше, людей просять взяти на себе зобов'язання у майбутньому заощаджувати більше. Це допомагає їм уникнути наявних упереджень. По-друге, планові збільшення розмірів внесків пов'язані з майбутнім зростанням зарплати. Це мінімізує занепокоєння щодо втрат, оскільки чиста заробітна плата ніколи не зменшується. По-третє, після зарахування до програми працівники залишаються в програмі, якщо не приймуть рішення вийти. Отож, щоб забезпечити подальшу участь в програмі, використовують психологічну інерцію.

Чи можна застосовувати таке поведінкове втручання в Україні?

#### *Ситуаційна вправа 4*

Чому загалом українці скептично ставляться до НПФ як засобу пенсійних заощаджень?

Яку роль в такому ставленні відіграють чинники:

- низькі доходи населення;
- погана обізнаність з фінансовими питаннями;

- загальна недовіра до фінансових установ;
- відсутність надійних фінансових інструментів для інвестування пенсійних активів НПФ;
- нестача необхідної інформації.

### ***Ситуаційна вправа 5***

За статевою ознакою, у кожній віковій групі більшість учасників НПФ – чоловіки (у середньому 58% загального числа всіх учасників, а жінок – 42%). Крім того, серед вигодонабувачів НПФ віком від 60 років і старше частка жінок становить лише 32%.

Міжнародний досвід свідчить про те, що проблема гендерного розриву є дуже актуальною. Наприклад, в Австралійській накопичувальній пенсійній системі, яка існує з 1992 року, середній залишок на пенсійному рахунку жінок передпенсійного віку (60–64 років) у 2015–2016 роках був на 42% меншим (\$157 050), ніж у чоловіків такого самого віку (\$270 710). На частку австралійських чоловіків припадав 61% всіх пенсійних заощаджень, а жінок – 39%. Понад 80% австралійських жінок не мають достатніх пенсійних заощаджень для «комфортного життя після виходу на пенсію». До того ж самотні жінки після виходу на пенсію «наражаються на великий ризик бідності, стресів через проблеми з житлом та втрату житла».

У Сполучених Штатах жінки після виходу на пенсію мають набагато більше проблем з фінансовою безпекою, ніж чоловіки. За даними звіту Компанії пруденційного страхування (Prudential Insurance Company), виплати за соціальним страхуванням жінкам на 23% менші, ніж чоловікам, що пояснюється більш низьким річним та середнім (за трудову діяльність) доходом. Це основний чинник гендерного розриву в пенсійному доході. Наразі загальний медіанний річний дохід жінок віком від 65 років на 42% нижчий, ніж у чоловіків<sup>27</sup>, а медіанний розрив у пенсійних накопиченнях становить 32%.

Як можна пояснити таку гендерність?

### ***Ситуаційна вправа 6***

Служба безпеки України порушила справу за фактом інвестицій недержавного пенсійного фонду НБУ у «сміттєві» цінні папери компаній з ознаками фіктивності. Колишні співробітники НПФ розікрали понад 600 млн гривень, вкладених співробітниками НБУ як пенсійні внески.

Зокрема, встановлено, що протягом 2013-2014 років співробітники пенсійного фонду придбали на фондовій біржі «Перспектива» облігації ТОВ «Ековіте» на загальну суму понад 77 млн гривень. Зловмисники достовірно знали про неліквідність цих цінних паперів, тому що особисто контролювали діяльність «Ековіте». Далі отримані кошти легалізували через низку підконтрольних шахраям приватних підприємств.

Кількість працівників НБУ, постраждалих від «інвесторів», перевищила 10 тисяч осіб.

□ СБУ веде кримінальну справу за статтею 191 та статтею 209 Кримінального кодексу - привласнення чужого майна і відмивання грошей.

Чому могла виникнути така ситуація?

### ***Ситуаційна вправа 7***

Запроваджена в Туреччині у 2017 році система автоматичного зарахування мала на меті збільшити обсяг накопичувальних заощаджень в приватних пенсійних планах, які зараз становлять близько 2,5% ВВП країни. Завдяки цій реформі збільшилась загальна кількість учасників недержавної пенсійної системи з 6,6 млн осіб у 2016 році до 11,9 млн осіб у 2018 році.

Усіх працівників (за винятком приватних підприємців) віком до 45 років їхні роботодавці автоматично зарахували до приватних пенсійних планів. Обов'язковий мінімальний внесок становить 3% валової зарплати працівника. Роботодавці не зобов'язані робити додаткові внески за працівників. Незважаючи на двомісячний строк виходу з плану, учасники мають змогу скасувати своє членство у будь-який час і без будь-яких штрафних санкцій.

Але приблизно 54% тих, кого зарахували до плану протягом першого року, скористалися можливістю вийти з нього протягом дозволеного для виходу двомісячного строку. Три найпоширеніші причини виходу такі: високі витрати або заборгованість (71%), недоступність за ціною (56%), а також недовіра до довгострокових інвестицій (35%).

Намагаючись знизити високий відсоток тих, хто виходить з пенсійного плану, уряд Туреччини змінив правила автоматичного зарахування до пенсійного плану. Працівники, які скористалися своїм правом на вихід з пенсійного плану, будуть автоматично зараховані до нього знову протягом трьох років.

Крім того, Міністерство фінансів Туреччини залишило за собою право скоротити строк можливого виходу перед повторним зарахуванням до одного року або продовжити його до п'яти років. Такі умови мали на меті зберегти та збільшити кількість учасників системи приватного пенсійного забезпечення, яка зараз охоплює лише 11,9 млн з 32 млн економічно активних громадян Туреччини.

Чи може такий досвід бути застосований в Україні?

### ***Ситуаційна вправа 8***

У Грузії квазіобов'язкову накопичувальну пенсійну систему (2-й рівень) з автоматичним зарахуванням до неї було запроваджено у січні 2019 року, але її створення оскаржили в Конституційному суді. Згідно з Законом Грузії «Про накопичувальну пенсійну систему»<sup>46</sup>, прийнятим Парламентом 21 липня 2018 року, і роботодавці, і працівники сплачують по 2% від заробітної плати до оподаткування. Приватні підприємці сплачують внесок у розмірі 4% річного доходу. Держава додає ще 2% від оподаткованого доходу тим, хто заробляє менш ніж 24 000 ларі (9 140 доларів США) на рік, та 1% тим, хто заробляє 24 000–60 000 ларі (9 140–22 860 доларів США). Участь у системі 2-го рівня з автоматичним зарахуванням є обов'язковою для всіх осіб віком до 40 років, а можливість виходу із системи буде надано у червні 2019 року.

У січні 2019 року правозахисна організація «Грузинська демократична ініціатива» (ГДІ) оскаржила таку накопичувальну пенсійну систему в Конституційному суді країни на тій підставі, що вона порушує статтю 11 («Право на рівність») та статтю 19 («Право власності») Конституції Грузії. ГДІ стверджувала, що обов'язковий характер сплати внесків до системи порушує майнові

права громадян. Також організація оскаржувала збір з роботодавця в розмірі 2%, який, на відміну від внеску працівника, платнику не повертається.

Чому грузинський досвід впровадження НПФ виявився невдалим?

### ***Ситуаційна вправа 9***

Через банкрутство американського Silicon Valley Bank шведський пенсійний фонд Alesta зазнав втрат у розмірі 1,13 мільярда доларів, а норвезький державний нафтовий фонд (пенсійний фонд) втратив 263,3 мільйона доларів.

Чи є діяльність недержавних пенсійних фондів ризикованою? Чи може подібна ситуація трапитися в Україні?

### **Тестові завдання**

1. *Що лежить в основі солідарної системи пенсійного забезпечення?*
  - A. Накопичення коштів у страхових організаціях;
  - B. Добровільна участь підприємств;
  - C. Добровільна участь працездатного населення;
  - D. Солідарність та принцип субсидування.
2. *Основний принцип функціонування накопичувальної системи пенсійного забезпечення:*
  - A. Державне пенсійне забезпечення;
  - B. Добровільна участь громадян;
  - C. Накопичення коштів застрахованих осіб у спеціальному накопичувальному фонді;
  - D. Добровільна участь роботодавців.
3. *На яких засадах будується система недержавного пенсійного забезпечення?*
  - A. Добровільна участь громадян;
  - B. Обов'язкова участь громадян;
  - C. Участь як громадян, так і роботодавців;
  - D. Усі варіанти відповіді є правильними.
4. *Що входить до складу загальнообов'язкового державного пенсійного страхування?*
  - A. Накопичувальна система;
  - B. Поєднання солідарної та накопичувальної систем;
  - C. Солідарна система;
  - D. Солідарна та недержавна пенсійна система.
5. *Які організації займаються недержавним пенсійним забезпеченням?*
  - A. Недержавні пенсійні фонди;
  - B. Страхові компанії;
  - C. Банки;
  - D. Усі варіанти відповіді є правильними.

### Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте ключові рівні пенсійної системи.
2. Які причини потреби впровадження недержавного пенсійного забезпечення?
3. Назвіть основних суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення.
4. У чому полягає суть недержавного пенсійного фонду? Які принципи лежать в основі недержавного пенсійного забезпечення?
5. Які види недержавних пенсійних фондів існують у світі?
6. Як класифікуються НПФ відповідно до українського законодавства?
7. Опишіть основні етапи створення недержавного пенсійного фонду. Які умови необхідні для отримання ліцензії на надання послуг недержавного пенсійного забезпечення?
8. Що відображає пенсійна схема?
9. Хто може бути учасником і вкладником недержавного пенсійного фонду?
10. Як здійснюється управління активами недержавного пенсійного фонду? Які послуги надає зберігач недержавного пенсійного фонду?
11. Що таке «пенсійний контракт» і що він включає?
12. Які особливості сплати пенсійних внесків до недержавного пенсійного фонду?
13. Які види пенсійних виплат здійснюють недержавні пенсійні фонди?
14. Що належить до активів недержавного пенсійного фонду? Які основні напрями використання активів недержавного пенсійного фонду?
15. З яких елементів складається інвестиційний портфель недержавного пенсійного фонду? Які існують обмеження на інвестиційну діяльність з пенсійними активами?
16. Що входить до складу сукупного прибутку від інвестування активів пенсійного фонду?
17. Які критерії використовуються для оцінки фінансового стану пенсійного фонду? На основі яких показників оцінюється надійність функціонування недержавного пенсійного фонду?
18. Як оцінюється рівень диверсифікації пенсійних активів?
19. За якими критеріями визначається економічна ефективність діяльності фонду? Як визначається платоспроможність пенсійного фонду?
20. Що таке чиста вартість одиниці пенсійних внесків?
21. Які показники використовуються для оцінки прибутковості інвестування пенсійних активів?
22. Що таке ліквідність пенсійного фонду? Розкрийте зміст поточної та планової ліквідності пенсійного фонду.
23. Як оцінюється зворотність пенсійних накопичень учасників фонду? За яких умов зворотність пенсійних накопичень вважається задовільною?
24. Які етапи припинення діяльності пенсійного фонду шляхом приєднання? Які особливості припинення діяльності пенсійного фонду шляхом злиття?
25. У яких випадках приймається рішення про ліквідацію пенсійного фонду? Яка процедура ліквідації пенсійного фонду?

26. Які особливості надання недержавного пенсійного забезпечення банками та страховими компаніями?

## **Тема 9. Фінансові послуги з довірчого управління**

9.1. Сутність фінансових послуг з довірчого управління.

9.2. Вітчизняна практика надання довірчих фінансових послуг.

9.3. Регулювання відносин довірчого управління.

Сутність фінансових послуг з довірчого управління. Форми довірчого управління майном та фінансовими активами.

Вітчизняна практика надання довірчих фінансових послуг. Перелік послуг з довірчого управління для фізичних та юридичних осіб. Відмінні риси вкладних і довірчих операцій з погляду фінансових установ — управителів і довірителів.

Регулювання відносин довірчого управління. Фінансові послуги зі зберігання цінностей.

### **Методичні вказівки до вивчення теми**

Фінансові послуги з довірчого управління включають передачу активів в управління професійному менеджеру (управителю), який здійснює управління цими активами в інтересах власника (довірителя) у відповідності до Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України. Цей вид фінансових послуг дозволяє ефективно керувати активами, мінімізувати ризики та оптимізувати прибуток.

Основні аспекти фінансових послуг з довірчого управління:

1. Суб'єкти довірчого управління: довіритель (особа або компанія, яка передає свої активи в управління); управитель (професійний менеджер або компанія, яка управляє активами довірителя); бенефіціар (особа або організація, яка отримує вигоду від управління активами).

2. Об'єкти довірчого управління: грошові кошти, цінні папери, нерухомість, інші фінансові активи.

3. Договір довірчого управління - правовий документ, що регламентує відносини між довірителем та управителем. У договорі визначаються права та обов'язки сторін, об'єкти управління, мета управління, строки та умови. Довіритель має право отримувати звіти про управління та результати. Управитель зобов'язаний діяти в інтересах довірителя, забезпечувати збереження та приріст активів, надавати регулярні звіти.

4. Мета довірчого управління: збереження активів (захист від інфляції, ринкових ризиків та інших негативних факторів); приріст активів (забезпечення прибутковості та збільшення вартості активів); оптимізація ризиків (зниження ризиків через диверсифікацію та професійне управління).

5. Переваги довірчого управління: професійне управління (активами керують професіонали з великим досвідом та спеціалізованими знаннями); економія часу (довіритель звільняється від необхідності самотійно керувати активами); диверсифікація ризиків (управитель може ефективно розподіляти активи між різними інструментами для зниження ризиків); прозорість (регулярні звіти

та консультації з управителем забезпечують високий рівень контролю за активами).

6. Ризики довірчого управління: ринкові ризики (зміни на фінансових ринках можуть вплинути на вартість активів); операційні ризики (ризики, пов'язані з діяльністю управителя, включаючи помилки, недобросовісність або недостатню компетентність); регуляторні ризики (зміни в законодавстві та регуляторних вимогах можуть вплинути на процес управління активами).

Фінансові послуги з довірчого управління є важливим інструментом для ефективного управління активами, надання можливості їх збереження та приросту, а також мінімізації ризиків для власників активів. Вибір надійного управителя та чітке визначення умов договору є ключовими факторами успіху в цій сфері.

## Навчальний тренінг

### Ситуаційні вправи

#### *Ситуаційна вправа 1*

Однією з причин, яка сповільнила розвиток довірчих послуг в Україні, є наслідки так званого «трастового буму» 1993-1995 років. Тоді багато компаній, які називали себе «трастами», насправді функціонували як «фінансові піраміди», залучаючи кошти населення і не виконуючи своїх зобов'язань. Це призвело до того, що велика кількість інвесторів втратила свої гроші. Оскільки довіра є основоположним принципом довірчих відносин між клієнтом і управителем, втрати довіри до трастових інститутів негативно вплинули на їхню популярність.

До інших причин, які вплинули на розвиток довірчих послуг, відносяться низька інвестиційна грамотність серед населення, недостатньо розвинене нормативне регулювання та низька якість обслуговування, що також впливає на кількість потенційних споживачів цих послуг.

Чому ці події стали негативним чинником розвитку трастових фінансових послуг?

#### *Ситуаційна вправа 2*

При довірчому управлінні компанії з управління активами (КУА) можуть вдаватися до таких зловживань:

1. Штучне заниження прибутковості управління. Після маніпуляцій з активами прибутковість клієнтського портфеля може знижуватися. Наприклад, результати від збиткових угод можуть осідати на компаніях-посередниках, або ж на клієнта можуть бути скинуті неякісні активи, що дозволяє КУА уникнути власних фінансових прорахунків.

2. Штучне завищення прибутковості управління. На початку співпраці клієнту можуть демонструвати високі показники прибутковості, щоб спонукати його інвестувати більше коштів. Іноді це робиться з метою отримання додаткової комісії за «високі результати».

3. Маніпуляції з вартістю акцій. Можуть використовуватися низьколіквідні акції з великим спредом для маніпуляцій. КУА може розкручувати вартість

таких акцій, щоб перепродати їх клієнтам дорожче або використовувати кошти клієнтів для цінової «розкрутки».

4. Конфлікт інтересів між управителем та андерайтером. Якщо КУА є організатором розміщення цінних паперів, її мета — продати акції за максимальною ціною. Однак, як довірчий управляючий, КУА має завдання купувати цінні папери для клієнта якомога дешевше.

5. Конфлікт інтересів між управителем і брокером. Якщо КУА надає брокерські послуги, їй вигідно, щоб клієнт здійснював більше угод для отримання брокерської комісії. Це може призводити до необґрунтованих угод, хоча основна мета довірчого управління — мінімізувати витрати клієнта.

6. Маніпуляції з мінімальною гарантованою прибутковістю. КУА може мати портфелі різної якості та спокусу компенсувати збитки за рахунок портфелів з гарантованою прибутковістю за рахунок портфелів без гарантій.

7. Вільне трактування результатів управління капіталом. Нечітке визначення ризиків дозволяє управляючому вільно інтерпретувати результати, наприклад, низьку прибутковість можна зв'язати з високою надійністю, а високу прибутковість — з мінімальним ризиком, що може бути результатом поганої роботи управління або високих ризиків, про які клієнт не знав.

8. «Ефект храповика» при виплаті винагород. Винагорода управляючого може включати фіксований процент від обсягу портфеля та/або від фінансового результату. При цьому, якщо портфель зростає, управляючий отримує винагороду, а при падінні портфеля — винагорода не стягується. Це може призвести до ситуації, коли клієнт платить комісію за неіснуючий результат, хоча портфель залишається на початковому рівні.

Чому такі зловживання можуть мати місце?

### ***Ситуаційна вправа 3***

Як перелічені чинники впливають на розвиток трастових послуг?

- брак знань і досвіду у власників активів: власники майна та фінансових активів часто мають недостатньо знань і досвіду для ефективного управління ними;

- високий рівень ризиків при самостійних операціях: самостійне проведення фінансових операцій, які вимагають спеціалізованих знань і навичок, може бути пов'язане з високими ризиками для власників активів;

- зростання конкуренції на ринках фінансів: посилення конкуренції серед банківських і небанківських фінансових установ на ринках грошових і капітальних інструментів;

- необхідність підвищення ліквідності і прибутковості: фінансовим установам потрібно покращувати свою ліквідність і прибутковість для забезпечення конкурентоспроможності;

- низькі витрати на довірчі послуги: витрати на надання довірчих послуг є відносно невеликими.

### ***Ситуаційна вправа 4***

Американський «Чейз Манхеттен Бенк» у 70-х роках ХХ ст. зіштовхнувся із зниженням дохідності кредитування крупних компаній внаслідок загострення конкуренції на даному ринку. Одним із напрямків збільшення доходів стало ак-

тивне надання приватних (персональних) послуг, що надавали трастові послуги та послуги по довірчому зберіганню, консультації з питань інвестицій для багатих осіб.

Найбільш поширені трастові операції у США, де ними займаються 4,6 тис. фінансових установ, переважна більшість яких – комерційні банки. Сьогодні в США більше ніж 4 000 банків займаються трастовими операціями. Для деяких з них цей напрямок є ключовим. Зазвичай комерційні банки зосереджують свої трастові послуги в областях з високою діловою активністю та великою кількістю населення. Важливо відзначити, що понад 20 % всіх трастових активів США контролюється першою десяткою банків у Нью-Йорку.

Чому довірчі послуги в Україні не розвиваються за американським сценарієм?

### ***Ситуаційна вправа 5***

Галузь «Private banking» в останнє десятиріччя розвивається відносно стабільно: зростає кількість фінансових інститутів, збільшуються активи в управлінні, покращується якість послуг, підвищується їх різноманітність. Проте перші два роки XXI ст. принесли ряд потрясінь, які були зумовлені певними чинниками.

Затяжний бум на американському ринку цінних паперів змінився подальшим падінням, інші світові фінансові ринки також відрізнялися нестабільністю. Все це привело до падіння прибутковості вкладень і прямих втрат; мало місце банкрутство ряду крупних корпорацій, які зарекомендували себе перед інвесторами, та ін. Водночас перспективи розвитку галузі досить обнадійливі.

Як вплинула фінансова криза на український ринок довірчих фінансових послуг?

### **Тестові завдання**

*1. Що може виступати предметом довірчого управління?*

- A. Рухоме та нерухоме майно виробничого призначення;
- B. Рухоме та нерухоме майно невиробничого призначення;
- C. Майнові права;
- D. Усі варіанти відповіді є правильними.

*2. Які суб'єкти не належать до довірчого управління?*

- A. Довірителі;
- B. Власники майна;
- C. Довірені особи;
- D. Вигодонабувачі.

*3. Хто не може бути довіртелем?*

- A. Господарські товариства, у статутному капіталі яких 100% акцій (часток, паїв) належить державі;
- B. Господарські товариства, де 60% акцій (часток, паїв) належить державі;
- C. Господарські товариства, у яких 25% акцій (часток, паїв) належить державі;

D. Жодна з відповідей не є правильною.

4. *Яке довірче управління вимагає попереднього погодження кожної дії з довірителем?*

- A. Повне довірче управління;
- B. Довірче управління за власною ініціативою;
- C. Довірче управління за узгодженням;
- D. Довірче управління за наказом.

5. *Яка форма не відноситься до довірчого управління майном та фінансовими активами?*

- A. Повне довірче управління;
- B. Довірче управління за власною ініціативою;
- C. Довірче управління за узгодженням;
- D. Довірче управління за наказом.

### **Питання для самоконтролю**

1. Що таке довірчі фінансові послуги та їх основна мета?
2. Як можна визначити термін «траст»? Які існують типи трастів? Які операції вважаються довірчими (трастовими) за міжнародною практикою?
3. Які чинники сприяли виникненню трастових послуг?
4. Які основні учасники довірчого управління? Які об'єкти можуть бути предметом довірчого управління?
5. Чому при передачі фінансових активів і майна в довірче управління правовласність довірителя не переходить до довіреної особи?
6. В яких формах може реалізовуватися довірче управління активами та майном?
7. Що таке довірче управління за узгодженням?
8. Який зміст має довірче управління за наказом?
9. Які умови передбачає повне довірче управління?
11. Які основні чинники сприяли розвитку ринку фінансових послуг з довірчого управління в Україні?
12. Які основні групи послуг з довірчого управління доступні для фізичних осіб? Яка категорія послуг складає найбільшу частину трастових операцій для фізичних осіб?
13. Що таке прижиттєвий траст?
14. Які послуги з довірчого управління надаються юридичним особам?
15. Чим управління активами інститутів спільного інвестування відрізняється від довірчого управління?
16. Які умови визначають довірчий договір?
17. Які обмеження накладаються на майно, яке передається в довірче управління?
18. Які обмеження існують для зобов'язань довіреної особи в процесі довірчого управління? Як здійснюється оплата послуг довіреної особи?
19. Які фінансові установи домінують на ринку довірчих фінансових послуг?

20. Якими формами надаються фінансові послуги зі зберігання цінностей банківськими установами?

21. Як відбувається державний контроль за діяльністю компаній, що займаються довірчим управлінням?

## **Тема 10. Лотерейні послуги**

10.1. Сутність лотерейної діяльності як фінансової послуги.

10.2. Організація випуску та проведення лотерей.

10.3. Організація контролю за наданням лотерейних послуг.

Сутність лотерейної діяльності як фінансової послуги. Лотерейна діяльність. Класифікаційні ознаки лотерей. Види державних лотерей: миттєва лотерея; лотерея бінго; лотерея тотото; розрядна лотерея; числова лотерея.

Організація випуску та проведення лотерей. Оператор лотереї. Власний капітал оператора. Розповсюджувач лотереї. Умови випуску та проведення лотерей. Розрахунок залишку резерву виплат оператора лотерей.

Організація контролю за наданням лотерейних послуг. Основні фінансові нормативи діяльності оператора лотереї.

### **Методичні вказівки до вивчення теми**

Лотерея є особливим видом фінансових послуг, що базується на добровільному залученні коштів від фізичних осіб через продаж лотерейних білетів, після чого частина отриманих доходів використовується для виплати виграшів. В Україні лотерейна діяльність регулюється Законом України «Про державні лотереї в Україні» № 406-VII від 04.07.2013.

Лотерейна діяльність включає проведення лотерей, розіграшів, виплату виграшів та інші операції, що підтримують процес проведення лотерей на підставі ліцензії, виданої Міністерством фінансів України. Основною метою цієї діяльності є організація господарських операцій за кошти гравців, унаслідок чого частина коштів надходить до державного бюджету, частина виплачується у вигляді виграшів, а решта йде на організацію та проведення лотерей.

Лотерея — це операція, що передбачає продаж гравцю права на участь у розіграші призу за випадковою ймовірністю, а в разі виграшу — отримання призу безкоштовно. Основні принципи організації лотерейної діяльності в Україні включають державну монополію на випуск і проведення лотерей, добровільність участі гравців, прозорі правила проведення, конкурсний відбір операторів, державне регулювання лотерейного бізнесу та забезпечення фінансової стабільності операторів.

Лотереї класифікуються за різними ознаками, такими як умови виграшу (миттєві, тиражні), форма лотерейних білетів (паперові, електронні) та розподіл призового фонду (числові, фахові). Лотерея може проводитися як за допомогою лотерейних білетів, так і через електронну систему, яка дозволяє здійснювати сплату за участь в лотереї та інші операції в режимі реального часу.

Державні лотереї в Україні поділяються на миттєву лотерею, лотерею бінго, лотерею тотото, розрядну лотерею та числову лотерею. Кожен вид лотереї

має свої специфічні умови проведення та розподілу призового фонду. Суб'єктами лотерейної діяльності є оператори лотереї, розповсюджувачі та гравці.

## Навчальний тренінг

### Ситуаційні вправи

#### *Ситуаційна вправа 1*

Інформація про проведення лотерей зустрічається у давніх китайських текстах. В Римі, за часів імператора Августа (63 до н.е. — 14 н.е.), лотереї використовувалися для фінансування реконструкції та прикраси міста.

У період Ренесансу, в 1465 році в Бельгії була організована серія лотерей, доходи від яких спрямовувалися на будівництво каплиць, каналів і портів. В італійському місті Генуя в 1515 або 1530 році відбулася перша масштабна європейська лотерея «De lotto de Genova». Слово «lotto» (італійською «щастя») стало символічним для лотерей. У 1700 році з'явилася лотерея «Lotto di Genova», яка заклала основи лотерейного бізнесу, зокрема, принцип, що учасники платять за шанс виграти, а переможця визначає випадковість через механізм розіграшу.

У Франції державні лотереї почали проводитися за правління Катерини Медичі (1519—1589), з метою поповнення скарбниці, реконструкції міст і будівництва оборонних споруд.

В Англії лотерейна гра стала популярною після заснування лотереї під опікою королеви Єлизавети I (1533—1603) у 1566—1567 роках. Призами були як гроші, так і речі, а зібрані кошти йшли на ремонт мостів, будівництво шкіл і доріг. Лотерея проіснувала до 1826 року.

Наприкінці XVII століття в Англії, зростання дефіциту коштів призвело до використання лотерейних позик, зокрема, англійської лотереї «Мільйон» 1694 року. У 1680 році була створена спеціальна лотерея для фінансування реконструкції водопроводу в Лондоні.

Іспанська національна лотерея El Gordo була заснована у 1763 році і функціонує досі.

Вважається, що технологію автоматизованих лотерейних розіграшів уперше розробив механік Олександр Фіше (1799—1862), який запровадив спосіб проведення розіграшів без людської участі.

До 1790 року лотереї були одним з найпопулярніших способів приватного фінансування у США, і на кошти від лотерей було побудовано близько 50 коледжів, 300 шкіл і 200 церков. Відомі університети, такі як Гарвардський, Єльський, Принстонський і Колумбійський, отримували фінансування від лотерей.

У 20-ті роки XIX століття в США була введена конституційна заборона на проведення лотерей через високий рівень корупції в цій сфері. Відновлення лотерейного бізнесу в США відбулося лише у 1964 році в Нью-Гемпширі, де була організована перша легальна лотерея XX століття. Успіх цієї лотереї був

таким великим, що до 1980 року більше половини штатів створили свої лотереї, проте єдина загальнонаціональна лотерея в країні так і не була запроваджена.

Чому, на вашу думку, лотереї та лотерейна діяльність є такою цікавою для людства?

### ***Ситуаційна вправа 2***

З моменту свого заснування з 1997 по 2001 рік компанія «Українська національна лотерея» (УНЛ) організовувала лотерею «Національна лотерея 6 із 39». У 2001 році вона запровадила нові лотереї: «Кєно» та «Супер Лото». У 2002 році з'явилася гра типу «бінго» під назвою «Бінго Бум Лото», яка проіснувала 56 розіграшів і була скасована у грудні 2003 року.

1 червня 2004 року УНЛ запустила лотерею типу Pick3, що отримала назву «Лото трійка». У грудні 2008 року стартувала лотерея «Лото Максима» з формулою 5 із 42, яка пізніше була змінена на 5 із 45. 24 травня 2023 року розпочалася нова лотерея «Лото 6 із 36», що проводиться щоденно двічі на день.

Довгий час УНЛ була єдиною компанією у СНД, що пропонувала онлайн-лотереї, використовуючи електронні системи для миттєвого реєстрування вибору гравця в центральній комп'ютерній системі. В Україні було встановлено понад 5200 лотерейних терміналів.

Організація лотерейної діяльності УНЛ була заснована на британській моделі. Вона використовувала лотерейну систему та термінали, подібні до тих, що використовуються компанією Camelot Group, яка управляє Національною Лотереєю у Великій Британії з 1994 року.

Стратегічний партнер УНЛ, американська корпорація GTech, забезпечила постачання сучасного обладнання, включаючи термінали та супутниковий зв'язок для продажу електронних білетів та відображення даних у реальному часі. Лототрони постачала компанія Smartplay International. У Казначействі був встановлений окремий термінал для отримання даних з центральної системи, а по всій Україні була розгорнута мережа базових станцій для зв'язку між лотерейними терміналами, забезпечена спеціальним кодуванням від GTech.

У 2012 році УНЛ отримала 280 млн гривень від лотерей «Кєно» і «Супер Лото», що зробило її третьою за розміром після «М. С. Л.» і «Патріот».

З 2015 по 2018 рік УНЛ стала лідером лотерейного ринку в Україні і найбільшим платником податків серед трьох операторів, хоча в 2013 році її частка ринку становила лише 15 %.

У 2016 році УНЛ сплатила 103 543 748,97 гривень податків, у 2017 році — 186 195 415,45 гривень, а у 2018 році — 199 699 336,79 гривень.

Чому, на вашу думку, саме таким чином розвивався лотерейний ринок України?

### ***Ситуаційна вправа 3***

Розіграш найбільшого джекпоту в історії України завершився скандалом

У 2008 році навколо компанії УНЛ спалахнув скандал через спірний розіграш джекпоту лотереї «Суперлото». Компанія вирішила не чекати, поки джекпот у 26,6 мільйона гривень буде виграний, і самотійно розподілила його. Організатор лотереї «Супер-Лото», компанія «Українська національна лотерея» (УНЛ), ухвалила скандальне рішення розподілити джекпот у 26,6 мільйона гри-

вень на власний розсуд, замість того щоб чекати, поки хтось виграє його повністю. Зокрема, 10 мільйонів гривень було передано страховій компанії, назву якої лотерейники не розголошують. За правилами, джекпот мав дістатися гравцеві, який вгадає всі 6 номерів із 52.

В решті суми, за словами організаторів, 10 мільйонів гривень розподілили між гравцями, які вгадали 5 з 6 номерів. Так, дев'ять учасників, які поставили по 1 гривні, отримали по 500 тисяч гривень, один гравець з ставкою 2 гривні — 1 мільйон гривень, а три гравці зі ставкою по 3 гривні — по 1,5 мільйона гривень кожен.

З назвою страхової компанії, яка отримала частину джекпоту, в УНІ не змогли надати інформацію.

Чому, на вашу думку, могла виникнути така скандальна ситуація?

#### ***Ситуаційна вправа 4***

Зазвичай, коли люди виграють в лотерею, у 87% випадків вони витрачають виграні гроші на покупки в торговій точці, де купили вигравший квиток. Окрім того, ритейлери отримують конкурентну перевагу завдяки інтеграції лотерейної платформи, яка дозволяє їм відрізнитися і пропонувати споживачам унікальний брендований продукт. Як свідчать наші дані, продаж лотерейних квитків також може збільшити загальні продажі в торговій точці на 5% і більше.

Як можна це пояснити?

#### ***Ситуаційна вправа 5***

Після заборони грального бізнесу в Україні державні лотереї залишилися єдиним законним способом для українців, які бажають випробувати удачу та задовольнити свій азарт. Здавалося б, логічно припустити, що після закриття ігрових залів та казино, їхні прихильники перейдуть до купівлі лотерейних квитків, що призведе до значного зростання доходів держави. Однак, цього поки що не сталося.

Висловіть свою думку, чому не відбулося переходу поціновувачів грального бізнесу до лотерей?

#### ***Ситуаційна вправа 6***

Розглядаючи ринок сусідніх країн, стає очевидним, що Україна має великий потенціал для розвитку лотерейного бізнесу. Наприклад, середньостатистичний грек витрачає на лотерею до 470 євро на рік, тоді як українець – менше одного євро. Греція є лідером за цим показником у Європі.

Навіть мінімальні витрати у 90 євро на рік для мешканців країн ЄС виглядають фантастичною сумою порівняно з нашим одним євро. Важливо пам'ятати, що, купуючи лотерейні квитки, середній європеєць не лише задовольняє свій азарт, а й робить внесок на благодійні цілі. У більшості європейських країн лотереї проводяться з метою збору коштів на соціальні проекти та підтримку спортивних заходів. Звісно, оператори лотерей мають свої комерційні інтереси, але вони є другорядними.

Чому український та європейський лотерейний ринок мають такі відмінності?

### **Ситуаційна вправа 7**

Лотереї здобули найбільшу популярність у країнах з низьким рівнем доходів населення, таких як Латинська Америка та Південно-Східна Азія. У цих регіонах, де життя часто є важким, люди з ентузіазмом вірять у можливість великого виграшу, що створює ідеальні умови для лотерейного бізнесу. Хоча українці не є такими жителями, як індійці чи мексиканці, в Україні теж є чимало людей, які мріють про удачу і розраховують виграти в лотереї, що можна порівняти з романтичними очікуваннями від індійських фільмів і мексиканських серіалів. Ці психологічні фактори надають лотерейному бізнесу в Україні можливість суттєвого зростання, хоча б у два-три рази.

### **Тестові завдання**

*1. Лотерейна діяльність — це комерційна діяльність операторів лотерей, яка включає:*

- A. організацію лотерей;
- B. проведення розіграшів;
- C. видачу призів (виграшів);
- D. всі перелічені варіанти є правильними.

*2. Період часу від моменту прийняття участі в лотереї до дня, коли завершуються виплати виграшів згідно з умовами проведення лотереї, називається:*

- A. лотерейний тираж;
- B. публічний розіграш лотереї;
- C. процес проведення лотереї;
- D. випуск лотереї.

*3. До учасників лотерейної діяльності відносяться:*

- A. оператори лотерей;
- B. розповсюджувачі лотерейних білетів;
- C. учасники (гравці);
- D. всі варіанти правильні.

*4. Основні принципи лотерейної діяльності в Україні включають:*

- A. державну монополію на організацію і проведення лотерей;
- B. добровільну участь у лотереї;
- C. забезпечення прозорих правил проведення;
- D. конкурсну процедуру відбору операторів;
- E. державне регулювання лотерейної сфери;
- F. всі зазначені принципи є дійсними.

*5. Лотереї класифікуються за такими критеріями:*

- A. за правилами виграшу;
- B. за типом лотерейних білетів;
- C. за механізмом розподілу призового фонду серед учасників;

D. за принципами формування призового фонду та розподілу доходів від лотереї;

F. всі перелічені ознаки використовуються.

### **Питання для самоконтролю**

1. Який економічний зміст лотерейної діяльності як фінансової послуги?
2. Які ключові історичні події вплинули на розвиток лотерейного бізнесу?
3. Що означає поняття «лотерея»? У чому полягає сутність лотерейної послуги?
4. Який документ регулює лотерейну діяльність в Україні?
5. У чому полягає економічний зміст і мета лотерейних послуг?
6. Як класифікують лотереї за різними ознаками? Які особливості мають різні види лотерей?
7. Які існують форми надання лотерейних послуг?
8. Які специфічні характеристики державних лотерей? Хто є основними операторами державних лотерей в Україні?
9. Як відбувається процес видачі ліцензії на проведення лотерей?
10. Хто є суб'єктами лотерейної діяльності та які їхні функції?
11. На підставі якого документа оператор здійснює випуск і проведення лотерей?
12. Що таке призовий фонд лотереї? Як формується призовий фонд і здійснюється виплата призів переможцям?
13. Що означає термін «джек-пот»?
14. Який зміст поняття «тираж лотереї»?
15. Які основні форми контролю за діяльністю операторів лотерей?
16. Як здійснюється знищення нереалізованих лотерейних білетів?
17. Які фінансові нормативи встановлюються для операторів лотерей і як вони розраховуються?
18. Які перспективи розвитку лотерейного бізнесу в Україні?

## ***Тема 11. Електронні фінансові послуги***

11.1. Сутність, розвиток та особливості електронної комерції.

11.2. Фінансові інтернет-послуги в системі електронного бізнесу.

Сутність, розвиток та особливості електронної комерції. Електронний бізнес (е-бізнес), електронна комерція (е-комерція). Класифікація електронних фінансових послуг. Послуги для організації е-комерції в мережі Інтернет. Інтернет-послуга.

Фінансові інтернет-послуги в системі електронного бізнесу. Інтернет-банкінг. Інтернет-трейдинг. Інтернет-страхування.

### **Методичні вказівки до вивчення теми**

Використання новітніх фінансових технологій та інновацій суттєво змінює діяльність фінансових посередників, що виражається у впровадженні нових фінансових інструментів і продуктів, вдосконаленні існуючих технологій збору, передачі, обробки та захисту інформації. Це значною мірою обумовлено можливостями електронних комунікаційних систем. Згідно з міжнародним дос-

відом, використання сучасних електронних технологій та засобів комунікації визначає перспективи розвитку національних і міжнародних фінансових ринків. Ринок електронних торгів стає провідним, а торгівля в режимі реального часу (онлайн) дозволяє значно зекономити на трансакційних витратах, розширити клієнтську базу, впровадити нові комбіновані та гібридні продукти. Тому надання електронних фінансових послуг стає одним із пріоритетних напрямів діяльності фінансових посередників у розвинених країнах. Також аналогічна тенденція спостерігається серед українських фінустанов, а розвиток електронних фінансових послуг регулюється Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії».

Концепції «електронного бізнесу» та «електронної комерції» з'явилися в США у 1980-х роках. За останні 25 років цей сектор бізнесу поширився по всьому світу і нині охоплює майже 85% усіх онлайн-користувачів. Важливим чинником реалізації цієї ідеї є активне використання інформаційних технологій в установах і організаціях через створення внутрішніх і корпоративних інформаційних мереж.

Впровадження інформаційних технологій вплинуло як на зовнішні відносини між компаніями та їх партнерами, так і на внутрішню структуру самих компаній, сприяючи появі нових форм організації та ведення бізнесу. Найбільший розвиток ці процеси отримали з появою Інтернету, що дало змогу:

- розширити клієнтську базу;
- розширити сферу безготівкових розрахунків через сучасні фінансові інструменти (платіжні картки, системи масових електронних платежів тощо);
- створити нові ринки, які функціонують завдяки мережевим системам і телекомунікаційним технологіям (наприклад, ринки похідних фінансових інструментів).

Сьогодні електронний бізнес (е-бізнес) розглядається як інтеграція систем, процесів, організацій, ланцюгів створення вартості та ринків, які використовують Інтернет та пов'язані з ним технології і концепції. Електронна комерція (е-комерція) є частиною електронного бізнесу, обмеженою маркетингом і процесами продажу, де купівля та продаж інформації, продукції та послуг здійснюються через комп'ютерні мережі.

Е-бізнес і е-комерція відрізняються тим, що е-бізнес охоплює значно ширший спектр діяльності, включаючи всі внутрішні процеси компанії, такі як виробництво, управління, наукові дослідження та розвиток. Він також охоплює вертикальні та горизонтальні взаємозв'язки з іншими компаніями, державними установами та громадськими організаціями.

На відміну від е-комерції, яка зосереджується на комерційних операціях, е-бізнес може взагалі не мати прямої комерційної складової. Наприклад, державні інтернет-системи для надання громадянам послуг у сфері права, медицини чи освіти також є частиною е-бізнесу, хоча вони не пов'язані з продажем товарів або послуг.

До основних конкурентних переваг, які фінансові компанії отримують завдяки участі в системах е-комерції, належать:

- ширший доступ до ринків, оскільки е-комерція дозволяє компаніям виходити на глобальні ринки, без географічних обмежень, що дає змогу продавати товари і послуги клієнтам з різних країн та регіонів;

- зниження витрат, оскільки онлайн-торгівля дозволяє зменшити витрати на фізичну інфраструктуру (магазини, склади), персонал та обслуговування клієнтів завдяки автоматизації процесів;

- швидкість транзакцій, оскільки електронні системи забезпечують миттєву оплату та обробку замовлень, що значно скорочує час виконання угод та підвищує ефективність продажів;

- покращення доступу до інформації, оскільки е-комерційні системи забезпечують доступ до великої кількості даних про поведінку клієнтів, що допомагає точніше прогнозувати попит та персоналізувати пропозиції;

- автоматизація бізнес-процесів, оскільки системи е-комерції дозволяють автоматизувати значну частину операцій, зокрема управління запасами, обробку замовлень, обслуговування клієнтів, що підвищує ефективність компанії;

- підвищена зручність для клієнтів, оскільки е-комерція пропонує клієнтам цілодобовий доступ до фінансових послуг, можливість порівняти ціни та отримати персоналізовані пропозиції, що підвищує лояльність споживачів;

- гнучкість в адаптації до ринку, оскільки інтернет-продажі дозволяють швидше реагувати на зміни у попиті та пропозиції, а також вносити корективи у стратегії продажів та маркетингу;

- розширення можливостей маркетингу, оскільки завдяки цифровим інструментам (SEO, контекстна реклама, соціальні мережі), компанії можуть ефективно просувати свої фінансові послуги, залучаючи нових клієнтів та підвищуючи свою видимість в Інтернеті.

Електронні фінансові послуги — це фінансові операції та сервіси, що надаються за допомогою інтернет-технологій та електронних платформ. Вони охоплюють широкий спектр діяльності, від банківських операцій до інвестування, страхування та здійснення платежів. Завдяки таким послугам клієнти можуть керувати своїми фінансовими ресурсами швидко та зручно, незалежно від місця розташування.

Основні види електронних фінансових послуг включають:

1. Інтернет-банкінг - можливість дистанційного управління банківськими рахунками, здійснення переказів, оплати послуг та перевірки балансу.

2. Мобільні платежі та гаманці - сервіси, що дозволяють здійснювати оплати за товари та послуги через мобільні додатки або онлайн-гаманці (наприклад, Apple Pay, Google Pay).

3. Онлайн-кредитування - отримання кредитів або позик через інтернет-платформи без необхідності особистого візиту до банків або інших фінансових установ.

4. Інтернет-страхування - оформлення страхових полісів та керування страховими продуктами онлайн.

5. Платформи для інвестування - сервіси, що дозволяють здійснювати торгівлю акціями, облігаціями або іншими фінансовими інструментами через інтернет.

Електронні фінансові послуги забезпечують високу швидкість операцій, зручність та доступність для клієнтів. Водночас вони потребують належного захисту даних і безпеки транзакцій, оскільки ризики кібератак або шахрайства можуть бути підвищеними.

## Навчальний тренінг

### Ситуаційні вправи

#### ***Ситуаційна вправа 1***

Згідно з доповіддю компанії Deloitte на Всесвітньому економічному форумі, сучасні споживачі очікують, що зможуть легко отримати доступ до фінансових послуг в режимі онлайн, швидко отримати схвалення на кредити та здійснювати безкоштовні платежі для фізичних осіб. Саме ці інновації стали основою популярності фінансових технологій (фінтех).

Хоча фінтех ще не є домінуючою силою у світі фінансів, окремі компанії досягли значних успіхів, а самі фінансові технології стали важливим елементом у системі надання фінансових послуг. Крім того, фінтех активно трансформує галузі страхування та інвестицій.

Наприклад, у Сполучених Штатах страхові компанії, що спеціалізуються на автомобілях, вже використовують підхід страхування на основі телематики. Тут поведінка водія відстежується за допомогою даних, які збираються через ваш смартфон або «чорний ящик», встановлений у автомобілі. Ці дані потім використовуються для розрахунку вартості страхового полісу.

Як подібні фінтехрішення змінять ринок фінансових послуг?

#### ***Ситуаційна вправа 2***

Фінтех-компанії та техфін-компанії стикаються з рядом викликів у майбутньому, серед яких — ефективна обробка великих обсягів даних, індивідуалізація сервісів, прискорення онлайн-транзакцій і забезпечення максимальної задоволеності своїх клієнтів.

Згодом все більше людей будуть дратуватися через необхідність відвідувати фізичні банківські відділення для здійснення фінансових операцій. Традиційні банки не можуть більше покладатися лише на депозити, кредити та поточні рахунки як основні джерела доходу. Фінтех і техфін-компанії вже активно витісняють банки з найбільш динамічних секторів, перетворюючи їх на установи, що виконують лише базові функції.

Майбутнє банківського сектора буде визначатися його здатністю адаптуватися до змін: зрозуміти потреби клієнтів, застосовувати розширені аналітичні інструменти та цифрові технології для надання сервісів, які допоможуть сучасним технологічно освіченим клієнтам ефективніше керувати своїми фінансами і щоденними справами.

Оскільки і фінансові, і технологічні компанії пропонують не лише традиційні банківські, але й небанківські послуги, у цій боротьбі виграють саме споживачі, незалежно від того, яку компанію вони оберуть.

Як ви оцінюєте такий прогноз для ринку електронних фінансових послуг?

#### ***Ситуаційна вправа 3***

Національний банк України спільно з Міністерством цифрової трансформації розпочинають новий проєкт, що значно полегшить обмін документами між банками, їхніми клієнтами та державними реєстрами. Це нововведення зробить банківські послуги для громадян більш зручними та доступними. Про-

єкт полягає у всебічній передачі копій електронних документів та/або окремих даних, створених за допомогою застосунку Дія, через механізм, який називають «комплексним шерингом».

Запропонований підхід дозволить клієнтам надіслати банку кілька цифрових документів і важливу інформацію про свій фінансовий стан одним запитом. Впровадження «комплексного шерингу» суттєво спростить і прискорить процес отримання фінансових послуг, заощадивши час клієнтів та скоротивши операційні витрати банків. Громадяни зможуть передавати через Дію не лише копії документів, але й довідки про доходи, а також звіти ОК-5 та ОК-7 одним натисканням. Цей підхід гарантує високий рівень захисту персональних даних, конфіденційність та запобігання їхньому несанкціонованому використанню.

Крім того, проєкт передбачає такі важливі переваги, як безперебійність фінансових послуг та активізація кредитування.

Оцініть, як вплине ініціатива з «комплексного шерингу», розроблена Національним банком і Міністерством цифрової трансформації, на розвиток публічних послуг України.

### ***Ситуаційна вправа 3***

Введення воєнного стану в нашій країні чітко показало, наскільки важливо людям мати можливість отримувати послуги дистанційно. Це вже не просто питання комфорту чи зручності для споживачів, а справа безпеки та захисту життя як клієнтів, так і працівників компаній та установ.

В умовах війни стало небезпечно відвідувати громадські місця чи певні установи. Хоча більшість таких закладів мають укриття (або вони розташовані поблизу і доступні в разі потреби), існують численні нюанси, пов'язані з безпекою. Тому найкраще рішення полягає у забезпеченні клієнтів можливістю отримувати всі необхідні послуги дистанційно, що мінімізує потребу у відвідуванні банківських відділень, страхових компаній, інвестиційних установ тощо.

Споживачі можуть користуватися фінансовими послугами через різноманітні засоби: мобільні додатки відповідних установ, вебсайти компаній або навіть через соціальні мережі.

Оцініть актуальність електронних фінансових послуг під час війни в Україні. Які електронні фінансові послуги стали найбільш затребуваними під час війни?

### ***Ситуаційна вправа 4***

Мобільні гаманці (Mobile Wallets) - Apple Pay, Google Wallet, Samsung Pay

Мобільні гаманці дозволяють користувачам здійснювати платежі без фізичної картки, використовуючи свої смартфони чи інші пристрої. Наприклад, в Австралії мобільні платежі набули значної популярності, а компанія Square дозволяє маленьким бізнесам приймати безконтактні платежі просто зі свого телефону або планшета.

Мобільний платіжний сервіс M-Pesa, що почав свою роботу в Кенії в 2007 році, на сьогодні надає фінансові послуги понад 40 мільйонам людей у 7 країнах Африки та Азії. M-Pesa дозволяє користувачам зберігати гроші на своїх мобільних рахунках, здійснювати платежі, отримувати перекази та оплачувати ра-

хунки. Його впровадження значно покращило доступ до фінансових послуг в регіонах, де відсутня традиційна банківська інфраструктура.

У Китаї додатки WeChat та Alipay стали частиною повсякденного життя, надаючи можливість здійснювати безготівкові платежі майже у кожному куточку країни. Вони пропонують широкий спектр послуг, від онлайн-шопінгу до бронювання квитків і грошових переказів. Наприклад, під час Китайського Нового року у 2020 році було надіслано понад 8 мільярдів електронних "червоних конвертів" (традиційних подарунків з грошима) через WeChat Pay.

Revolut - це мобільний додаток, який надає широкий спектр фінансових послуг, включаючи обмін валют, перекази, страхування та інвестиції в акції та криптовалюту. Revolut відомий своїми низькими комісіями та можливістю здійснювати міжнародні перекази за міжбанківським курсом.

Яке значення мають мобільні гаманці для сучасного ринку фінансових послуг?

### ***Ситуаційна вправа 5***

Mint — це популярний додаток для управління особистими фінансами, який дозволяє користувачам слідкувати за витратами, створювати бюджети та отримувати звіти про фінансовий стан. Він інтегрується з банківськими рахунками користувача, автоматично класифікуючи витрати та надаючи рекомендації для поліпшення фінансової ситуації. Це робить процес управління грошима простішим і доступнішим для всіх.

YNAB допомагає користувачам створювати ефективні бюджети та контролювати витрати, навчаючи основним принципам фінансового планування. Додаток використовує підхід «кожному долару своє місце», щоб допомогти людям зменшити борги та накопичувати заощадження.

Яке значення мають фінансові застосунки для управління особистими фінансами на сучасному ринку фінансових послуг?

### ***Ситуаційна вправа 6***

Stripe є одним з найпопулярніших платіжних шлюзів у світі, що дозволяє підприємствам приймати онлайн-платежі з будь-якої точки світу. Компанія інтегрується з багатьма платформами електронної комерції, спрощуючи процес прийняття платежів та забезпечуючи безпеку транзакцій. Stripe також підтримує роботу з криптовалютами, що робить його привабливим для сучасних бізнесів.

PayPal - цей платіжний сервіс дозволяє здійснювати онлайн-транзакції між користувачами без необхідності розкривати фінансову інформацію. PayPal також надає можливість бізнесам приймати платежі на своїх сайтах, що спрощує процес покупки для клієнтів.

Шведська компанія Klarna надає послуги розстрочки та відтермінованої оплати для покупців у мережі інтернет. Вона дозволяє споживачам купувати товари та сплачувати за них пізніше, без процентів або з низькими комісіями. Klarna інтегрується з багатьма популярними онлайн-магазинами, що робить процес покупок більш гнучким і зручним.

Яке значення мають онлайн-платежі та платіжні шлюзи для ринку фінансових послуг?

### Тестові завдання

1. Які основні причини того, що із появою Інтернету активізувалися процеси впровадження інформаційних технологій у бізнесі?

- А. Було створено умови для розширення клієнтської бази;
- В. Було розширено сферу безготівкових розрахунків за допомогою сучасних фінансових інструментів (платіжних карток, систем масових електронних платежів тощо);
- С. З'явилися нові ринки, які базуються на мережевих системах та телекомунікаційних технологіях (наприклад, ринки похідних фінансових інструментів);
- Д. Всі зазначені причини є правильними.

2. Які основні конкурентні переваги отримують компанії завдяки участі в системах е-комерції?

- А. Отримання широкого доступу до комерційної інформації;
- В. Скорочення термінів підготовки та укладення угод через онлайн-переговори та системи захищеного документообігу;
- С. Розширення географії ринків збуту товарів;
- Д. Можливість вільного входу та виходу на ринки;
- Е. Інтенсифікація товарообігу та зростання його обсягів;
- Ф. Всі зазначені переваги є правильними.

3. Що собою представляє бізнес-система B2B для організації е-комерції в Інтернеті?

- А. Внутрішньофірмову систему для забезпечення бізнес-процесів через внутрішні мережі;
- В. Міжфірмову систему для підтримки міжкорпоративних бізнес-процесів;
- С. Систему для електронної роздрібної торгівлі, орієнтовану на кінцевого споживача;
- Д. Систему для проведення онлайн-аукціонів з участю кінцевих споживачів і компаній;
- Е. Систему для укладення угод між компаніями та державними органами.

4. Що собою представляє бізнес-система B2C для організації е-комерції в Інтернеті?

- А. Внутрішньофірмову систему для забезпечення бізнес-процесів через внутрішні мережі;
- В. Міжфірмову систему для підтримки міжкорпоративних бізнес-процесів;
- С. Систему для електронної роздрібної торгівлі, орієнтовану на кінцевого споживача;
- Д. Систему для проведення онлайн-аукціонів з участю як кінцевих споживачів, так і компаній;
- Е. Систему для укладення угод між компаніями та державними органами.

5. Які основні проблеми впровадження систем е-комерції в Україні вважають найважливішими фахівці?

- A. Усталену традицію використання готівкових розрахунків на ринку;
- B. Недостатній розвиток інфраструктури для е-комерції;
- C. Відсутність механізмів гарантій та страхування операцій;
- D. Недосконалу нормативно-правову базу;
- E. Обережне ставлення до забезпечення прозорості ведення бізнесу;
- F. Обмежене використання електронних грошей;
- G. Всі перелічені проблеми є актуальними.

### Питання для самоконтролю

1. Коли та в якій країні вперше втілили в життя концепції «електронного бізнесу» та «електронної комерції»? Який вплив мали інформаційні технології на організацію зовнішніх зв'язків між компаніями та їх партнерами?
2. Як визначаються терміни «електронний бізнес» і «електронна комерція»? Які основні відмінності існують між цими поняттями?
3. Які конкурентні переваги отримують компанії завдяки участі в системах електронної комерції?
4. Які вигоди отримують споживачі від використання систем електронної комерції?
5. Як класифікуються фінансові послуги в системах електронної комерції з огляду на організацію бізнес-процесів? Які види послуг включаються до фінансових інтернет-послуг?
6. Які типи бізнес-систем створені для організації електронної комерції в Інтернеті?
7. Опишіть функціональні елементи систем B2B, призначених для забезпечення міжкорпоративних бізнес-процесів на базі Інтернету. Які є основні типи B2B-комерції?
8. Що таке економічна сутність інтернет-банкінгу? Яка технологія стала основою для розвитку інтернет-банкінгу?
9. Які відомі технологічні моделі та переваги існують для використання інтернет-банкінгу?
10. Якими є напрямки розвитку інтернет-банкінгу?
11. Опишіть поточний стан інтернет-банкінгу в Україні. Які основні проблеми виникають при його впровадженні?
12. У чому полягає економічна суть інтернет-трейдингу? Чи можуть банки надавати послуги інтернет-трейдингу?
13. Які переваги характерні для інтернет-трейдингу? Який вплив мало поширення інтернет-трейдингу на роль і функції біржі?
14. Які особливості має система прямого доступу до електронної торгівлі?
15. Які наслідки спричинило виникнення та застосування інтернет-трейдингу?
16. Опишіть характеристики інтернет-страхування.
17. Який спектр послуг повинно забезпечувати інтернет-представництво страхової компанії для клієнтів?

## **Тема 12. Захист прав споживачів небанківських фінансових послуг.**

12.1. Особливості державної політики у сфері захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг.

12.2. Європейський досвід захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг.

12.3. Вітчизняна практика та перспективи розвитку системи захисту прав споживачів в Україні.

Особливості державної політики у сфері захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг. Головні напрями реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні.

Європейський досвід захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг. Діяльність регуляторів у забезпеченні захисту прав споживачів фінансових послуг. Основні напрями діяльності регуляторів ринку фінансових послуг у забезпеченні захисту прав споживачів. Досудове вирішення спорів між споживачами та надавачами фінансових послуг. Інформування та навчання споживачів фінансових послуг. Роль асоціацій споживачів і професійних учасників ринку.

Вітчизняна практика та перспективи розвитку системи захисту прав споживачів в Україні.

### **Методичні рекомендації до вивчення теми**

Захист прав споживачів небанківських фінансових послуг є надзвичайно важливою складовою фінансової системи, особливо в умовах активного розвитку самого ринку. Небанківські фінансові установи включають кредитні спілки, страхові компанії, лізингові компанії, мікрофінансові організації, ломбарди, інвестиційні фонди та інші подібні організації. Важливість захисту прав споживачів на цьому ринку зумовлена необхідністю забезпечення прозорості, справедливості та відповідальності у взаємовідносинах між споживачами і фінансовими установами.

Розглянемо основні принципи захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг.

1. Небанківські фінансові установи зобов'язані надавати повну та зрозумілу інформацію про свої послуги, включаючи умови договорів, процентні ставки, комісії та інші важливі аспекти, що забезпечує споживачів можливістю ухвалювати обґрунтовані рішення.

2. Договори, які укладаються між споживачами і небанківськими фінансовими установами, повинні бути справедливими та не містити умов, які б ставили споживачів у завідомо не вигідне становище. Це включає відсутність прихованих комісій або несправедливих умов погашення заборгованості.

3. Споживачі повинні бути захищені від недобросовісних методів залучення клієнтів, таких як обман, маніпуляція чи агресивні методи продажу. Регуляторні органи і споживчі організації здійснюють контроль за діяльністю небанківських фінансових установ, щоб уникнути таких практик.

4. Споживачі повинні мати можливість подати скаргу на діяльність небанківської фінансової установи, якщо їхні права були порушені. Для цього існують спеціальні органи та механізми, що забезпечують розгляд скарг і вирішен-

ня спорів. Споживачі також мають право звертатися до суду для захисту своїх прав.

5. Важливою частиною захисту прав споживачів є підвищення їх фінансової грамотності. Освітні програми і консультації допомагають споживачам краще розуміти фінансові продукти і послуги, а також уникати ризиків, пов'язаних з укладанням фінансових договорів.

Захист прав споживачів небанківських фінансових послуг є важливим завданням, яке потребує активної участі регуляторних органів, громадських організацій і самих споживачів. Інтеграція принципів прозорості, справедливості і відповідальності в діяльність небанківських фінансових установ сприятиме підвищенню довіри споживачів і розвитку стабільного ринку фінансових послуг.

## **Навчальний тренінг**

### **Ситуаційна вправа**

#### ***Ситуаційна вправа 1***

Ефективне функціонування інституту фінансового омбудсмена приносить вигоду всім учасникам фінансового ринку. Споживачі отримують більш надійний захист своїх прав, а якість наданих послуг підвищується. Це сприяє покращенню репутації фінансового сектора та стимулює його подальший розвиток і зростання.

Підвищення рівня довіри до фінансових компаній, які співпрацюють з омбудсменом, допомагає залучати ширше коло клієнтів. Для держави така система також є корисною, оскільки дозволяє знизити навантаження на судову систему та регуляторні органи. Важливо зазначити, що інститут фінансового омбудсмена доповнює, а не замінює собою судові механізми вирішення спорів, пропонуючи ефективну та привабливу альтернативу, що вже підтвердила свою ефективність у багатьох країнах.

Які зміни приносить запровадження та діяльність інституту фінансового омбудсмена для споживачів фінансових послуг, держави та фінансових установ?

#### ***Ситуаційна вправа 2***

У 2020 році в Україні було запущено проєкт «ФінСкарга» (<https://www.finskarga.com.ua/>), який впровадив онлайн-платформу для розгляду скарг, пов'язаних з фінансовими продуктами, послугами, фінансовими махінаціями та якістю обслуговування у фінансових установах. Ця платформа є незалежним медіаційним інструментом, який допомагає вирішувати суперечності між споживачами та надавачами фінансових послуг. Участь фінансових установ у цій платформі є добровільною, і на момент запуску до проєкту приєдналися 30 фінансових установ. Діяльність платформи «ФінСкарга» базується на Законі України «Про медіацію».

Однак не всі мікрофінансові організації беруть участь у її роботі. Це пов'язано з тим, що відносини між позичальниками та мікрофінансовими організаціями часто не є прозорими, а самі організації не завжди зацікавлені в участі у медіаційних процесах.

Чому використання платформи «ФінСкарга» має обмеження?

### ***Ситуаційна вправа 3***

Існує думка, що фінансові установи не завжди зацікавлені у тому, щоб їхні клієнти ухвалювали обґрунтовані фінансові рішення. Деякі учасники ринку зосереджені на швидкому отриманні прибутку і не мають наміру розвивати тривалі стосунки з клієнтами. Наприклад, банк може надати кредит на вигідних умовах особам, які не здатні виплатити борг, під заставу майна, вартість якого свідомо занижена. У разі виникнення труднощів із виплатою кредиту, банк суворо дотримується умов договору, на які споживач не звернув достатньо уваги під час підписання.

Схожа ситуація може спостерігатися і на страховому ринку. Хоча метою страхування є захист від фінансових втрат і компенсація збитків у разі певних подій, наявність страхового полісу не завжди гарантує, що страхова компанія визнає подію страховим випадком і здійснить виплату компенсації.

Чи згодні ви з цією думкою? Обґрунтуйте свою відповідь.

### ***Ситуаційна вправа 4***

На вебсайтах та в рекламі банків має бути представлена повна, правдива та актуальна інформація про умови депозитів і споживчих кредитів. Це включає їхню вартість, загальні витрати для клієнта, додаткові послуги, спосіб оплати та санкції у разі невиконання умов. Важливим нововведенням є подача цієї інформації в єдиному уніфікованому форматі, що полегшує сприйняття споживачами. Крім того, на вебсайтах банків повинні бути доступні калькулятори, які допоможуть клієнтам розрахувати витрати на користування кредитом або доходи від депозиту. Попередній аналіз показав, що більшість банків виконали ці вимоги, що значно спрощує аналіз умов кредитних продуктів для споживачів.

Національний банк України (НБУ) також дослідив типові «хитрощі» банків і встановив нормативні вимоги, спрямовані на те, щоб реклама споживчих кредитів і депозитів була зрозумілою та не вводила споживачів в оману щодо змісту послуг.

Оцініть важливість зазначених заходів НБУ для захисту прав споживачів.

### **Тестові завдання**

*1. Які основні проблеми захисту прав споживачів на ринку фінансових послуг України?*

- A. Брак своєчасної, доступної та достовірної інформації;
- B. Низький рівень знань споживачів фінансових послуг і недостатня обізнаність про фінансові продукти; недобросовісна реклама;
- C. Нечесне врегулювання претензій;
- D. Зловживання ринковими повноваженнями з боку надавачів фінансових послуг;
- E. Брак ефективних механізмів досудового врегулювання конфліктів;
- F. Відсутність у наглядових органів достатніх інституційних повноважень для захисту прав споживачів фінансових послуг;
- G. Всі перелічені проблеми є правильними.

2. На яких принципах повинна ґрунтуватися система захисту прав споживачів?

- А. Ефективність державного регулювання;
- В. Дотримання гарантованих законом прав споживачів на захист;
- С. Прозорість діяльності небанківських фінансових установ та інших суб'єктів господарювання, що мають право надавати окремі види фінансових послуг;
- Д. Збалансованість інтересів між небанківськими фінансовими установами та споживачами;
- Е. Всі перелічені принципи є правильними.

3. Що вимагає Європарламент від національних регуляторів у «Зеленому документі» (Green Paper) стосовно фінансових послуг від 23 липня 2008 року?

- А. Забезпечення споживачам фінансових послуг доступу до механізмів альтернативного вирішення спорів як на національному, так і міжнародному рівнях;
- В. Усунення практик альтернативного вирішення спорів;
- С. Прискорення діджиталізації ринку фінансових послуг;
- Д. Збереження фінансової таємниці споживачів фінансових послуг.

4. Які проблеми інформування споживачів фінансових послуг виявляє Агенція з фінансового нагляду Польщі?

- А. Рекламу продукту без зазначення групи споживачів, на яку він розрахований;
- В. Приховування реального фінансового навантаження на клієнта, таких як додаткові відсотки за кредитом, витрати на касове обслуговування чи користування картками;
- С. Стягнення відсотків за користування депозитом;
- Д. Рекламу високої дохідності продукту без зазначення ризику інвестування;
- Е. Приховування реальної дати початку нарахування відсотків;
- Ф. Всі перелічені ситуації є правильними.

5. Яка мета створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб?

- А. Запобігання банкрутству банків;
- В. Запобігання шахрайським діям з боку банків;
- С. Запобігання шахрайству з боку споживачів банківських послуг;
- Д. Все перелічене є правильним.

### **Питання для самоконтролю**

1. Які основні законодавчі акти України регулюють захист прав споживачів у сфері фінансових послуг? На яких засадах будується система захисту прав споживачів фінансових послуг?

2. Які ключові проблеми існують у захисті прав споживачів на українському ринку фінансових послуг?

3. Які основні напрями передбачає державна політика щодо захисту прав споживачів?

4. Які основні завдання визначає концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні?
5. Які ролі виконують національні регулятори європейських країн у забезпеченні захисту прав споживачів? Які дії вони здійснюють?
6. Які переваги має досудове вирішення конфліктів між споживачами та надавачами фінансових послуг? Які методи досудового вирішення спорів застосовуються в окремих країнах Європи?
7. Які види навчання та просвітницької роботи проводять регулятори фінансового ринку та громадські організації?
8. Які заходи контролю застосовуються щодо реклами фінансових продуктів?
9. Які міжнародні правові акти регулюють питання конфіденційності особистої інформації?
10. Які компенсаційні механізми використовуються на фінансовому ринку для забезпечення повернення коштів споживачам фінансових послуг?
11. Яка роль асоціацій споживачів і професійних учасників ринку в захисті прав споживачів фінансових послуг?
12. Які вам відомі об'єднання учасників фінансового ринку України?
13. У чому полягає різниця між фінансовою просвітою та фінансовим інформуванням?
14. Які проблеми вказують на необхідність посилення системи захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні?

## ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Дайте характеристику фінансового посередництва.
2. Які характерні риси притаманні фінансовим послугам?
3. Яким чином класифікують фінансові послуги, враховуючи специфіку їх надання клієнтам?
4. В чому полягає сутність ринку фінансових послуг?
5. Опишіть основні напрямки державного регулювання на ринку фінансових послуг.
6. Які органи здійснюють державне регулювання діяльності на фінансових ринках?
7. Поясніть поняття саморегулівної організації. Хто з учасників фінансового ринку та ринку цінних паперів об'єднується в саморегулівні організації?
8. Які особливості взаємовідносин між державним регулятором і саморегулівними організаціями?
9. Дайте визначення «лізинг», назвіть та опишіть учасників лізингу.
10. Які основні етапи надання фінансового лізингу? Які права та обов'язки мають лізингодавець і лізингоодержувач?
11. Що таке лізинговий платіж? Як розраховується лізинговий платіж? Які чинники впливають на величину лізингової маржі?
12. Які ризики виникають для учасників лізингової угоди?
13. Опишіть стан розвитку лізингу в Україні.
14. Розкрийте суть терміну «факторинг». Які особливості факторингу як фінансової послуги?
15. Опишіть переваги використання факторингу.
16. Які фінансові взаємини виникають між учасниками при наданні факторингових послуг?
17. Назвіть причини, які стимулюють використання факторингу та визначте його основні функції.
18. Опишіть послідовність здійснення факторингової операції.
19. Опишіть етапи проведення міжнародної факторингової операції. Хто є учасниками міжнародних факторингових операцій?
20. Яким є стан факторингового ринку в Україні? Хто є основними користувачами факторингових послуг в Україні?
21. На яких принципах базується сучасна діяльність кредитних спілок? Які основні принципи організації членства в кредитній спілці?
22. Які основні фінансові послуги надаються членам кредитних спілок?
23. Які можливі види внесків, які можуть здійснювати члени кредитних спілок та на які цілі вони спрямовуються?
24. Які основні джерела формування капіталу кредитних спілок?
25. Які режими регулювання існують для кредитних спілок і як вони класифікуються?
26. Які основні види позичок надаються членам кредитних спілок? Як охарактеризувати порядок надання позичок членам в кредитних спілках?
27. Що розуміється під неповерненими позичками та безнадійним кредитом? Які можливі дії, спрямовані на примусове стягнення боргів, можуть використовуватися кредитною спілкою?

28. Що означає поняття ломбардної діяльності? Хто може заснувати ломбард?
29. Які фінансові послуги надають ломбарди? Які послуги ломбарду вважаються супутніми?
30. Як відбувається оформлення застави майна в ломбарді? Які методи продажу заставленого майна використовуються ломбардами?
31. Яким є стан ломбардної діяльності в Україні?
32. У чому полягає основна суть фінансово-кредитних механізмів у сфері будівництва житла та нерухомості?
33. Які переваги надають схеми фінансування будівництва через ФФБ та ФОН? Хто виступає ініціатором управління майном під час створення ФФБ і ФОН?
34. Що таке фонд фінансування будівництва і з якою метою його створюють? Як взаємодіють учасники фінансування будівництва житла у рамках функціонування ФФБ?
35. Які основні етапи емісії сертифікатів ФОН? У якій формі вони можуть бути випущені?
36. Яким є стан розвитку інститутів фінансування будівництва житла та нерухомості в Україні?
37. У чому полягає суть недержавного пенсійного фонду? Які принципи лежать в основі недержавного пенсійного забезпечення?
38. Як здійснюється управління активами недержавного пенсійного фонду?
39. Які особливості сплати пенсійних внесків до недержавного пенсійного фонду?
40. На основі яких показників оцінюється надійність функціонування недержавного пенсійного фонду?
41. Як визначається платоспроможність пенсійного фонду?
42. За якими критеріями визначається економічна ефективність діяльності недержавного пенсійного фонду? Які показники використовуються для оцінки прибутковості інвестування пенсійних активів?
43. Які особливості надання недержавного пенсійного забезпечення банками та страховими компаніями?
44. Яким є стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні? Як класифікуються НПФ відповідно до українського законодавства?
45. Що таке довірчі фінансові послуги та їх основна мета?
46. В яких формах може реалізовуватися довірче управління активами та майном?
47. Які основні чинники сприяли розвитку ринку фінансових послуг з довірчого управління в Україні?
48. Які фінансові операції застосовуються при наданні послуг з довірчого управління?
49. Чим управління активами інститутів спільного інвестування відрізняється від довірчого управління?
50. Як відбувається державний контроль за діяльністю компаній, що займаються довірчим управлінням?
51. Який економічний зміст лотерейної діяльності як фінансової послуги?

52. Що означає поняття «лотерея»? У чому полягає економічний зміст і мета лотерейних послуг?
53. Як класифікують лотереї за різними ознаками? Які особливості мають різні види лотерей?
54. Які існують форми надання лотерейних послуг?
55. Які специфічні характеристики державних лотерей? Хто є основними операторами державних лотерей в Україні?
56. Що таке призовий фонд лотереї? Як формується призовий фонд і здійснюється виплата призів переможцям?
57. Які основні форми контролю за діяльністю операторів лотерей?
58. Які перспективи розвитку лотерейного бізнесу в Україні?
59. Як визначаються терміни «електронний бізнес» і «електронна комерція»? Які основні відмінності існують між цими поняттями?
60. Як класифікуються фінансові послуги в системах електронної комерції з огляду на організацію бізнес-процесів? Які види послуг включаються до фінансових інтернет-послуг?
61. Які типи бізнес-систем створені для організації електронної комерції в Інтернеті?
62. Що таке економічна сутність інтернет-банкінгу? Якими є напрямки розвитку інтернет-банкінгу?
63. Опишіть поточний стан інтернет-банкінгу в Україні. Які основні проблеми виникають при його впровадженні?
64. У чому полягає економічна суть інтернет-трейдингу? Чи можуть банки надавати послуги інтернет-трейдингу?
65. Опишіть характеристики інтернет-страхування.
66. Які основні законодавчі акти України регулюють захист прав споживачів у сфері фінансових послуг? На яких засадах будується система захисту прав споживачів фінансових послуг?
67. Які ключові проблеми існують у захисті прав споживачів на українському ринку фінансових послуг?
68. Які основні напрями передбачає державна політика щодо захисту прав споживачів?
69. Які основні завдання визначає концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні?
70. Які компенсаційні механізми використовуються на фінансовому ринку для забезпечення повернення коштів споживачам фінансових послуг?

# КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

## Схема нарахування балів

Денна форма навчання:

| Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання |        |        |        |        |        |          |        |        |         |         |         |       | Екзамен | Сума |
|--------------------------------------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|----------|--------|--------|---------|---------|---------|-------|---------|------|
| Розділ 1                                                     |        |        |        |        |        | Розділ 2 |        |        |         |         |         |       |         |      |
| Тема 1                                                       | Тема 2 | Тема 3 | Тема 4 | Тема 5 | Тема 6 | Тема 7   | Тема 8 | Тема 9 | Тема 10 | Тема 11 | Тема 12 | Разом |         |      |
| 5                                                            | 5      | 5      | 5      | 5      | 5      | 5        | 5      | 5      | 5       | 5       | 5       | 60    | 40      | 100  |

Заочна форма навчання:

| Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання |        |        |        |        |        |          |        |        |         |         |         |       | Екзамен | Сума |
|--------------------------------------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|----------|--------|--------|---------|---------|---------|-------|---------|------|
| Розділ 1                                                     |        |        |        |        |        | Розділ 2 |        |        |         |         |         |       |         |      |
| Тема 1                                                       | Тема 2 | Тема 3 | Тема 4 | Тема 5 | Тема 6 | Тема 7   | Тема 8 | Тема 9 | Тема 10 | Тема 11 | Тема 12 | Разом |         |      |
| 5                                                            | 5      | 5      | 5      | 5      | 5      | 5        | 5      | 5      | 5       | 5       | 5       | 60    | 40      | 100  |

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 10 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, оскільки базові компетенції формуються за умови набору саме такої кількості балів.

## Критерії оцінювання навчальних досягнень

1. Форма підсумкового контролю за навчальною дисципліною «Ринок фінансових послуг» - екзамен. Перелік питань та приклад екзаменаційного білету з типовими завданнями для підготовки до іспиту надається студентам заздалегідь.

2. Форми поточного контролю під час навчальних занять з дисципліни «Ринок фінансових послуг»:

- усне опитування;
- виконання практичних завдань;
- тестування;

Вказані засоби оцінювання (в сукупності) сприяють формуванню визначених компетентностей та визначених програмних результатів навчання.

3. Успішне проходження оцінювання здобувачем освіти може визначатися досягненням ним мінімальних порогових балів за кожним з передбачених результатів навчання з дисципліни.

4. Мінімальний пороговий рівень оцінки (10 балів) визначається за допомогою якісних критеріїв та трансформується в мінімальну позитивну оцінку числової (рейтингової) шкали, що використовується.

### Критерії оцінювання форм поточного контролю

| Форми контролю                | Максимальна кількість балів |                                     |
|-------------------------------|-----------------------------|-------------------------------------|
|                               | денна форма навчання        | заочна (дистанційна) форма навчання |
| ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ:            |                             |                                     |
| Усне опитування               | 5 балів X 12 тем = 60       | 5 балів X 12 тем = 60               |
| Виконання практичних завдань  |                             |                                     |
| Тестування                    |                             |                                     |
| ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ, всього     | 60                          | 60                                  |
| ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ: екзамен | 40                          | 40                                  |
| ВСЬОГО                        | 100                         | 100                                 |

### Шкала оцінювання

| Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру | Оцінка                              |                                  |
|----------------------------------------------------------------|-------------------------------------|----------------------------------|
|                                                                | для чотирирівневої шкали оцінювання | для дворівневої шкали оцінювання |
| 90 – 100                                                       | відмінно                            | зараховано                       |
| 70 – 89                                                        | добре                               |                                  |
| 50 – 69                                                        | задовільно                          |                                  |
| 1 – 49                                                         | незадовільно                        | не зараховано                    |

## РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

### Основна література

1. Арутюнян С.С., Іоргачова М.І. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. Харків : «Діса плюс», 2020. 312 с
2. Ковальчук К.Ф., Архирейська Н.В., Валенюк Н.В. Ринок фінансових послуг: Навч. посібник. Дніпро : НМетАУ, 2018. 135 с.
3. Онищенко В. О., Завора Т. М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. Полтава : ПолтНТУ, 2017. 409 с.
4. Ринок фінансових послуг : підручник / Приказюк Н. В. та ін. ; за ред. Н. В. Приказюк. Київ : Ямчинський О. В., 2019. 756 с.
5. Ринок фінансових послуг: навч. посібник./ укл. О.В. Третьякова., В.М. Харабара., Р.І. Грешко – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 118 с.
6. Слав'юк Н. Р., Глущенко С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. Київ : НаУКМА, 2022. 206 с.
7. Шклярчук С. Г. Ринки фінансових послуг: теорія, методи, інструменти та практика: навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 528 с.
8. Christine T. Ennew and Nigel Waite. Financial Services Marketing An International Guide to Principles and Practice. Elsevier. 2007. 417 p.

### Допоміжна література

1. Амеліна А.С. Класифікація фінансових послуг. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 96-99.
2. Баранова В.Г., Гончаренко О.М. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи: *колективна монографія*. Харків: «Діса плюс». 2019. 370 с.
3. Боднар О. А., Товстенко М. Ю. Ринок фінансових послуг та його місце в структурі фінансового ринку. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 17-18 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 52-55.
4. Гузенко О. П. Змістовність негативних явищ на ринку фінансових послуг. *Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу*: матер. Науково-практичного круглого столу (Суми, 15 січня 2021 р.). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 10-13.
5. Глущенко О. В. Формування фінансової архітекτονіки забезпечення національного добробуту: монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 220 с.
6. Директива з електронної комерції : 2000/31/ЄС, OJL178 від 8 червня 2000 р.
7. Дубина М. В. Структура ринку фінансових послуг. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016, № 4, Том 1. С. 113-117.

8. Дубина, М., Холявко, Н. ., & Попело, О. (2023). Цифровізація ринку фінансових послуг: переваги та ризики для домогосподарств. *Науковий вісник Полісся*, (2 (25), 160–177. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2\(25\)-160-177](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-160-177)
9. Іващенко М. В. Використання теорії ігор для моделювання економічної поведінки на фінансових ринках. *Науковий погляд: економіка та управління*. Видавничий дім «Гельветика». 2021. № 2 (72). С. 5-11 DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-72-1>
10. Катан Л. І., Лисуха І. В. Ринки фінансових послуг як складова фінансової системи України. *Глобальні принципи фінансового, облікового та аналітичного забезпечення аграрного сектора економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8- 9 листопада 2018 р. Вип. 1/ Харк. нац. аграр. ун-т. – Харків: ХНАУ, 2018. С. 125-127.
11. Клапків Ю. М. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку : *монографія*. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 568 с.
12. Кривошлик Т. Д. Ринок страхових послуг на ринку фінансових послуг України. *Наукові перспективи*. № 10(28) 2022. С. 153-168.
13. Крістева Е. Ринок фінансових інновацій: поняття, сутність та особливості. *Інноваційний розвиток: освіта та наука XXI століття* [текст]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 19 червня 2018 року у м. Київ: зб. наук. праць «ЛОГОС» / відп. за випуск Голденблат М.А. ГО «Європейська наукова платформа». – Обухів: Друкарня ФОП Гуляєва В.М., 2018. – Т.4 С. 57-59.
14. Масюк Ю. В. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернетконференції, 17-19 березня 2021 р. Ч. 1. Львів : ЛНАУ, 2021. С. 234-236.
15. Механізми та інструменти регулювання структурних і функціональних трансформацій у фінансовому секторі та стратегія його розбудови : *монографія* / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. І. Барановського. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 330 с.
16. Міщенко В. І. Особливості взаємодії фінансових посередників зі споживачами при цифровому наданні фінансових послуг. *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці* : матеріали наук.-практ. ін-терн. конф. студ. аспір. і молод. вчених. Київ, 23 березня 2020 р. 2020. С. 420-422.
17. Попова А. Ринки небанківських фінансових послуг та їх інструменти. *Law of Ukraine*. 2018, Issue 5, p. 136-150.
18. Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу : *монографія* / С. В. Глібко, Н. М. Внукова, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. С. В. Глібка, Н. М. Внукової, О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2017. 400 с. ISBN 978-966-937-212-3.
19. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 29.07.2023 р., №2121-III. Законодавство України: веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

20. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України від 07.01.2023 року № 2664-III. Законодавство України: веб-сайт *Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>

21. Татарин Н. Б., Борис О. М. Напрями вдосконалення державного регулювання на фінансовому ринку України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип.33. С. 317-322.

22. Татарин Н. Б., Петрович А. З., Педченко І. І. Стан та перспективи розвитку фінансового ринку України. *Young Scientist*. 2020. Вип. № 3 (79). С. 273-277.

23. Фролова Т. О. Трансформація фінансових послуг під впливом глобальної діджиталізації. *Економіка і організація управління*. № 1 (41) 2021. С. 123-133. DOI 10.31558/2307-2318.2021.1.12

24. Школьник І.О., Кремень В.М. Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 97-115.

25. Яценко Т. В. Удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг та стратегічні пріоритети їх розвитку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск, ч. 2, 2017. С. 169-175.

26. Espinosa-Vega, M., Shirono, K., Villanova, Carcel, H., Chhabra, E., Das, B., and Fan, Y. (2020). Measuring Financial Access: 10 Years of the IMF Financial Access Survey. IMF Departmental Paper No. 20/08.

27. Frost, Jon, Leonardo Gambacorta, Yi Huang, Hyun Song Shin, and Pablo Zbinden. (2019). BigTech and the changing structure of financial intermediation. *Economic Policy* 34 (100), pp 761–799.

28. Verbivska L., Sarai N., Ivashchenko M., Havrylenko N., and Kuznietsova O. The Development of E-commerce in the Context of the Digitalization of the Economy. *Review of Economics and Finance*, 2023, № 21, p. 577-583.

### **Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення**

1. Верховна Рада України <https://www.rada.gov.ua>
2. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua>
3. НКЦПФР <http://www.ssmsc.gov.ua>
4. Державна служба статистики <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Міністерство фінансів України <http://www.minfin.gov.ua>
6. Фондова біржа ПФТС <http://www.pfts.com>
7. Національний банк України <http://www.bank.gov.ua/>
8. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг <http://www.dfp.gov.ua/>

## ГЛОСАРІЙ

*Банк* — це фінансова установа, яка займається грошовими розрахунками, залученням коштів та інших цінностей, наданням кредитів і виконанням інших фінансових операцій.

*Державне регулювання ринку фінансових послуг* — це сукупність методів і інструментів, що включає суб'єкти та об'єкти, які дозволяють організувати діяльність усіх учасників ринку та їхні взаємодії. Це досягається через встановлення державою певних вимог і правил для забезпечення балансу інтересів усіх сторін.

*Державний реєстр фінансових установ* — це система збору, зберігання, захисту, використання та поширення адміністративної інформації про фінансові установи.

*Довірче управління за узгодженням* — виконання дій щодо об'єкта управління за попередньою домовленістю з довірителем кожної дії, що здійснюється довіреною особою.

*Довірче управління за наказом* — виконання довіреною особою дій щодо об'єкта управління на підставі наказу, виданого довірителем згідно з умовами довірчого договору.

*Договір довірчого управління* — це правовий документ, який регулює взаємовідносини між довірителем і управителем, визначаючи їхні права, обов'язки, об'єкти управління, мету, строки та умови.

*Електронна комерція (е-комерція)* — це частина електронного бізнесу, яка охоплює маркетинг і процеси продажу, де купівля та продаж товарів, послуг і інформації здійснюються через комп'ютерні мережі.

*Електронний бізнес (е-бізнес)* — це інтеграція систем, процесів, організацій, ланцюгів створення вартості та ринків, які використовують Інтернет і пов'язані технології та концепції.

*Емітент цінних паперів* — це юридична особа, що випускає цінні папери від свого імені й несе зобов'язання відповідно до умов випуску.

*Інвестиції з економічної точки зору* — це витрати, спрямовані на створення, розширення, реконструкцію та технічне оновлення основного капіталу, а також на зміни в оборотному капіталі, оскільки товарно-матеріальні запаси значною мірою залежать від руху інвестицій в основний капітал.

*Інвестиції з фінансової точки зору* — це всі види активів або коштів, що вкладаються в підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку.

*Інститут спільного інвестування* — це корпоративний або пайовий інвестиційний фонд, який здійснює діяльність, пов'язану з об'єднанням коштів інвесторів для отримання прибутку шляхом вкладення їх у цінні папери інших емітентів.

*Картковий рахунок (картрахунок)* — це поточний рахунок, на якому відображаються операції, пов'язані з використанням платіжних карток.

*Кліринг* — це система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери та послуги, заснована на врахуванні банками взаємних вимог і зобов'язань.

*Котирування* — це процес визначення або фіксації ринкової вартості емісійного цінного паперу, який торгується на фондовій біржі.

*Кредитна спілка* — це неприбуткова організація, заснована фізичними особами або професійними спілками на кооперативних засадах, з метою задоволення потреб своїх членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг, які фінансуються за рахунок об'єднаних внесків учасників.

*Кредитна установа* — це фінансова організація, що має право надавати фінансові кредити на власний ризик, використовуючи залучені кошти.

*Лізинг* — це довгострокова оренда обладнання та машин, придбаних орендодавцем для орендаря, з метою їх використання у виробництві, при цьому право власності залишається за орендодавцем на весь термін оренди.

*Лізинг непрямий* відбувається, коли лізингодавець спеціально придбає майно у постачальника відповідно до специфікацій та умов, встановлених лізингоодержувачем.

*Лізинг прямий* передбачає, що лізингодавець надає лізингоодержувачеві у користування майно, яке належить йому на праві власності і було придбане без попередньої домовленості з лізингоодержувачем.

*Лізингова компанія* — це організація, яка купує товари довготривалого користування (обладнання, машини, транспорт) і надає їх у довгострокову оренду (від 5 до 8 років і більше) орендарю, який поступово виплачує лізинговій компанії вартість орендованого майна.

*Лізинговий контракт (договор лізингу)* — це письмова угода між лізингодавцем і лізингоодержувачем, що регулює встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків щодо предмета лізингу.

*Лізинговий платіж* — це фінансова операція, яку здійснює лізингоодержувач на користь лізингодавця, що включає в себе вартість амортизації предмета лізингу, плату за кредитні ресурси, лізингову маржу, премію за ризик та інші витрати, що передбачені умовами договору лізингу.

*Лізингодавець* — суб'єкт підприємницької діяльності, що уклав із продавцем договір на покупку об'єкта лізингу з метою наступної його передачі в користування лізингоодержувачу за договором лізингу.

*Лізингоодержувач* — суб'єкт підприємницької діяльності, що одержує в платне користування об'єкт лізингу за договором лізингу;

*Лістинг* — це процедура включення цінних паперів до реєстру фондової біржі та здійснення контролю за відповідністю цих паперів і їх емітента вимогам біржі.

*Ліцензія* — це документ, що видається Кабінетом Міністрів України або уповноваженим органом, який надає право займатися певною підприємницькою діяльністю.

*Ліцензування* — це процес видачі дозволів на здійснення певних видів діяльності за визначених умов.

*Ломбарди* — це фінансові установи, які займаються наданням фінансових кредитів фізичним особам під заставу майна або майнових прав, використовуючи власні або залучені кошти, за винятком депозитів.

*Ломбардна операція* — це операція, коли фізичні чи юридичні особи отримують кошти від фінансової установи під заставу майна, яке легко реалізувати.

*Ломбардний кредит* — це короткостроковий кредит, що надається під заставу рухомого майна, яке можна швидко продати.

*Ломбардні послуги* — це фінансові послуги, що надаються фізичним або юридичним особам у вигляді позички під заставу товарів або валютних цінностей.

*Лотерейна діяльність* включає проведення лотерей, розіграшів, виплату виграшів та інші операції, що підтримують процес проведення лотерей на підставі ліцензії, виданої Міністерством фінансів України.

*Лотерея* - вид фінансових послуг, що базується на добровільному залученні коштів від фізичних осіб через продаж лотерейних білетів, після чого частина отриманих доходів використовується для виплати виграшів.

*Нагляд за діяльністю фінансових установ* — це система контролю та організованих дій Уповноваженого органу, яка має на меті забезпечити дотримання законодавства України та нормативних вимог фінансовими установами, що підлягають нагляду, основною метою якої є підтримка стабільності фінансової системи і захист інтересів споживачів.

*Небанківська фінансова установа* — це юридична особа, що надає одну або кілька фінансових послуг і зареєстрована в Державному реєстрі фінансових установ, але не є банком.

*Недержавні пенсійні фонди (НПФ)* — це фінансові установи, які збирають внески від фізичних і юридичних осіб та інвестують ці кошти в різноманітні фінансові інструменти з метою їх зростання та подальшою виплатою вкладникам при настанні пенсійного віку.

*Овердрафт* — це короткостроковий кредит, що надається банком при перевищенні встановленого ліміту витрат за платіжною картою.

*Оперативний (сервісний) лізинг* — це орендні відносини, за яких витрати лізингодавця на придбання та утримання предметів оренди не покриваються орендними платежами протягом одного лізингового договору.

*Операційний лізинг* - короткострокова або середньострокова оренда, після закінчення якої актив повертається лізингодавцю.

*Первинний ринок* — це ринок, на якому продаються вперше випущені цінні папери, емітентами яких можуть бути держава, кредитно-фінансові установи, підприємства та компанії.

*Платіжна картка* — це електронний платіжний засіб у вигляді пластикової або іншої картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або банку для оплати товарів, послуг, здійснення переказів або отримання готівки.

*Платіжна система* — це сукупність відносин між платіжною організацією, учасниками платіжної системи та іншими сторонами, що виникають під час проведення переказів коштів.

*Портфель фінансових послуг* — це набір фінансових послуг, які надаються клієнтам у сфері фінансового обслуговування.

*Продуктовий ряд* — це сукупність фінансових продуктів, які пропонує фінансовий посередник на ринку.

*Ринки фінансових послуг* (відповідно до чинного законодавства) — це сфера діяльності учасників, які надають та споживають різні фінансові послуги. До них належать ринки банківських, страхових, інвестиційних послуг, а також ринки, пов'язані з обігом цінних паперів.

*Ринок банківських послуг* — це спеціалізований сегмент, де здійснюється купівля-продаж кредитних ресурсів та банківських послуг.

*Ринок інвестиційних послуг* включає операції з фінансовими інструментами для інвестування.

*Ринок комерційних послуг із цінних паперів* охоплює економічні та правові відносини, пов'язані з обігом цінних паперів.

*Ринок ломбардних послуг* — це сфера економічних відносин, що виникають під час купівлі-продажу ломбардних послуг, які задовольняють потреби у кредитуванні під заставу рухомого майна.

*Ринок послуг* охоплює економічні відносини, пов'язані з наданням, споживанням і купівлею-продажем послуг.

*Ринок фінансових послуг (з економічної точки зору)* — це відносини між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами, які пов'язані з розподілом фінансових ресурсів та купівлею-продажем вільних грошових коштів і цінних паперів.

*Ринок фінансових послуг (з організаційної точки зору)* - це сукупність фінансових установ, які забезпечують перетікання коштів від власників до їх користувачів під наглядом державних органів.

*Саморегульовна організація* — це неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене для захисту інтересів своїх членів та може отримувати повноваження від державних органів для розробки правил поведінки на ринку фінансових послуг або сертифікації фахівців у цій сфері.

*Тимчасова адміністрація* — процедура, що застосовує Уповноважений орган при здійсненні нагляду за діяльністю фінансової установи за обставин, передбачених законодавством України.

*Тимчасовий адміністратор* — фізична або юридична особа, яку призначає Уповноважений орган для здійснення тимчасової адміністрації.

*Факторинг* — це фінансова послуга, яка передбачає продаж дебіторської заборгованості компанії спеціалізованій фінансовій установі, відомій як фактор.

*Фінансова інклюзивність* — це забезпечення максимально можливого доступу населення до фінансових послуг.

*Фінансова операція* охоплює будь-які дії, що пов'язані із здійсненням платежів суб'єктом фінансового моніторингу.

*Фінансова послуга* - це операції з фінансовими активами, які виконуються для третіх осіб як за власний рахунок, так і за рахунок цих осіб. В окремих

випадках можуть використовуватися також залучені фінансові активи, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості активів.

*Фінансовий лізинг* — це тип лізингу, коли лізингодавець зобов'язується придбати у власність майно, визначене лізингоотримувачем, від конкретного продавця і передати це майно лізингоотримувачу для тимчасового володіння і користування на певних умовах, за певну плату і на певний термін.

*Фінансові активи* - включають у себе кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, які не віднесені до категорії цінних паперів.

*Фінансові посередники* — це установи, які займаються акумулюванням коштів фізичних та юридичних осіб і надають їх на комерційних засадах позичальникам.

*Фінансовий продукт* — це форма представлення фінансової послуги на ринку.

*Фінансові установи* — це юридичні особи, які пропонують одну чи кілька фінансових послуг і зареєстровані в установленому державному реєстрі відповідно до чинного законодавства.

*Фонд операцій з нерухомістю (ФОН)* - призначений для залучення коштів шляхом випуску сертифікатів доходу, за якого інвестори отримують сертифікати, які дають право на дохід від операцій з нерухомістю, управителем якої є фонд.

*Фонд фінансування будівництва (ФФБ)* - призначений для залучення коштів, які будуть використані для будівництва житла, за якого довірители передають кошти управителю, який розпоряджається ними згідно з умовами договору і правил фонду.

*Фондова біржа* — це організований ринок, де здійснюється торгівля цінними паперами за офіційно зареєстрованими правилами, і угоди укладаються обмеженим колом біржових посередників.

*Фондовий ринок, або ринок цінних паперів*, — це сукупність учасників та правовідносин між ними, які стосуються розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних інструментів (деривативів).

*Ф'ючерсні валютні операції* — це строкові угоди, що укладаються на біржах і включають купівлю-продаж золота, валюти, фінансових та кредитних інструментів за фіксованою ціною на момент укладення контракту, з виконанням угоди через визначений час (від 3 днів до 2–3 років).

*Цінні папери* — це документи, що мають встановлену форму та реквізити, підтверджують грошові або майнові права, визначають відносини між емітентом і власником цінного папера, а також передбачають виконання зобов'язань і можливість передачі прав іншим особам.

Електронне навчальне видання комбінованого використання  
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

**Іващенко Марина Вікторівна**

## **РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

Навчально-методичний посібник  
для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти  
другого (магістерського) рівня спеціальності 072  
«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 21.11.2024. Гарнітура Times New Roman.  
Ум. друк. арк. 3,64. Обсяг 1,525 Мб. Зам. № 330/24.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,  
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009  
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна